

Arbeidsmiljøprisen for 2009

LEDER

Vi kan se tilbake på nok et halvår med fulle hus. Dere gjør en stor innsats for å få dette til, og jeg er svært glad for at det i RNB er kommet noen ekstra driftsmidler til etaten vår!

Vi skal fortsatt ha et framtidsmål om lavere belegg, slik at vi kan bruke enda flere krefter på godt innhold i straffegjennomføringen. Vi må likevel ha som ambisjon stadig å utvikle oss faglig! Derfor er jeg glad for at vi tradisjonen tro hadde Faget i fokus i begynnelsen av juni. Temaet, "en kunnskapsbasert kriminalomsorg", ble belyst og utfordret fra flere innfallsvinkler. Det er godt med stoff fra dagene på KRUS i dette nummeret av Aktuelt for kriminalomsorgen, men jeg vil også oppfordre dere til å gå inn på hjemmesidene til KRUS for enda mer godt stoff.

Jeg har forventninger til Kompetanseløftet og til ny forskningsstrategi. Begge deler vil bidra til at vi kan gjøre jobben vår enda bedre, og til at begrepet "en kunnskapsbasert kriminalomsorg" ikke blir et tomt slagord!

Ser vi framover, vil fortsatt høy kapasitetsutnyttelse og et betydelig innslag av utenlandske innsatte prege vår hverdag. Jeg tror vi må våge å diskutere nærmere om vi bør gå i retning av mer spesialisering, blant annet overfor denne gruppen innsatte. Særlige behov av språklig og kulturell art kan kanskje bedre håndteres ved en spesialisering. Samtidig er det viktig at vi nyanserer bildet når vi snakker om "utlendinger". Det er om lag 1000 utenlandske statsborgere i våre enheter, men ikke alle skal ut under eller etter endt soning! Også noen i denne gruppen skal tilbake til det norske samfunnet. Jeg ønsker å få et bedre faktagrunnlag for den videre diskusjonen på dette feltet og vil få analysert bedre hvilke innsatte vi snakker om. Under enhver omstendighet skal vi sørge for straffegjennomføring av høy kvalitet – uansett etnisk bakgrunn og utlendingsrettslig status!

Vi holder for tiden på med en kapasitetsplan med forslag til hvordan framtidens fengsels- og friomsorgskontorstruktur bør se ut. I en artikkel om oppfølging av stortingsmeldingen i dette nummeret kan dere lese noe mer om innholdet i den. Planen er imidlertid ikke helt ferdigbehandlet ennå, og jeg vil ikke forskuttere noen av konklusjonene nå. Jeg kan imidlertid love at jeg vil komme sterkt tilbake, når vi alle har planen foran oss! Jeg er opptatt av hvilke struktur vi skal ha på enhetene våre. Det er en viktig premis for det faglige innholdet vi skal levere.

Jeg vil imidlertid benytte anledningen til å støtte mange av de prosessene som foregår i etaten der det legges opp til felles ledelse og administrasjon av enheter. Ved å se åpne og lukkede fengsler under ett, også overgangsboliger, mener jeg vi gir oss selv enda bedre muligheter til planmessig utslusing og tilbakeføring til samfunnet. Vi skal også arbeide for løsninger med felles ledelse av friomsorgskontorer og fengsler. Det er viktig med tanke på vårt mål om en sømløs kriminalomsorg. Jeg vil understreke betydningen av at dere lokalt har gode prosesser på arbeidet med organisatoriske endringer.

Jeg ønsker hver og én en riktig god sommer og ser fram til nye utfordrende og givende stunder med dere framover!

Marianne Vøllea

Synliggjøring a

- TILTAK, ORGANISERING OG KORT STATUSRAPPORTERING

Tekst: rådgiver Stig Nesvik, KSF

Føringer og rammer for meldingsarbeidet

Stortingsmelding nr. 37 (2007-2008) «Straff som virker», følges bredt opp. Soria-Moria erklæringen I og den nåværende politiske grunnplattform, budsjettproposisjoner fra regjeringen og justiskomiteens budsjettinnstillinger legger rammene og føringer for meldingsarbeidet. Meldingsarbeidet vil også være påvirket av prioriteringer, hastesaker og annet som krever ressurser, både i departementet og ellers i etaten. Dette gjelder både struktur, sikkerhet og bemanning.

Organisering

Meldingsarbeidet er definert som et eget prosjekt. Jan Erik Sandlie, KSF, er prosjektleder. Arbeidet skal ivareta, iverksette, videreutvikle og implementere nye og gamle straffereformer, tiltak og prosjekter som ble foreslått i Stortingsmelding nr 37. I tillegg vil forskningsarbeid og utredninger av ulik art bidra i enkelte deler av meldingsarbeidet.

Gjennomføringen er hovedsakelig basert på arbeidsgrupper og prosjekter eller som ordinært linjearbeid. Fremdriften vises gjennom rapporteringer, utredninger, planer, milepæler eller annet som det enkelte tiltaket krever. Det er satt tidsfrister for fremdriften og dato for innleveringer av respektive bidrag.

Noen tiltak er både egendefinerte prosjekter og del av den ordinære oppfølgingen. Det gjelder blant annet «Kartleggingsprosjektet i kriminalomsorgen» og «Tilbakeføringsgarantien», som ledes henholdsvis av Gro Øi og Inger Marie Fridhov, begge fra KSF.

Et viktig forskningsbidrag er en samlet tilbakefallsstatistikk for de nordiske landene med en felles definisjon av tilbakefall. Arbeidet er fra norsk side gjennomført av Ragnar Kristoffersen, KRUS. En nærmere presentasjon av disse tre arbeidene kan du lese et annet sted i dette nummeret av Aktuelt.

Meldingsarbeidet omfatter også tiltak og utredninger som skal behandles etter kriminalomsorgens og departementets organisering og struktur. Plan over kapasitet og enhetsstruktur i kriminalomsorgen og forslag om utkast til lovendringer, er eksempler på dette.

Her følger en oversikt over ulike tiltak og arbeidsgrupper, deres fremdrift og status. Oversikten må leses som en foreløpig synliggjøring av meldingsarbeidet. Målinger og nærmere beskrivelser vil komme etter at aktuelle personer er på plass, blant annet en ny medarbeider som skal ha ansvaret for kriminalomsorgen.no. Det er bare undertegnede som foreløpig jobber med denne delen.

v stortingsmeldingsarbeidet

Tiltak og status

Meldingsarbeidet har to utvalg som er opprettet for å diskutere overgripende spørsmål. Dette er Samarbeidsutvalget og Sikkerhetsutvalget.

Samarbeidsutvalget

Utvalget skal gi råd om personalmessige spørsmål og fremtidige kompetansebehov. Bemanningsanalysen av kriminalomsorgen vil kunne trekkes inn her. Representanter fra regionledelsen, KRUS, tjenestemannsorganisasjonene, hovedverneombud og KSF, deltar. Fremdriften følger meldingsarbeidet og oppdateres fortløpende.

Samarbeidsutvalget ledes av Jan Erik Sandlie, KSF.

Sikkerhetsutvalget

Utvalget skal gi råd om risiko, sårbarhet og endringer om sikkerhetsmessige forhold. Hovedoppgavene blir å utarbeide analyser om de gruppene og det arbeidet som omhandler sikkerhet. På bakgrunn av oppfølgingen av gruppene, vil utvalget foreslå nødvendige prioriteringer og arbeidsformer. Fremdriften følger meldingsarbeidet og ledes av Finn Grav, KSF.

Kapasitetsplan med enhetsstruktur

Med utgangspunkt i meldingen og de føringer som ligger i den, har en arbeidsgruppe utarbeidet en kapasitetsplan med enhetsstruktur. Et utkast bearbejdes og behandles av departementet. Tjenestemannsorganisasjonene og hovedverneombud har vært koblet inn underveis i prosessen.

I arbeidet med planen har man blant annet diskutert geografiske behov, varetekstsituasjonen, regionale forskjeller, ressursbruk, bygg og kapasitet både i fengsler og i friomsorgen. Planen opererer med ulike scenarier og er således knyttet til flere alternativer hvor kapasitet og bemanning, kriminalitetsutvikling og fangepopulasjon, sikkerhet og oppgraderingsbehov, er av betydning. I tillegg kalkulerer arbeidet med eventuelle utvidelser av alternative straffereaksjoner og gjennomføringsformer. Arbeidet ledes av Unni Gunnes, KSF.

Utvalgte oppdrag fra KSF til KRUS

NOKUT - godkjennelse av KRUS

Justisdepartementet ønsker at Nasjonalt organ for kvalitet i utdanningen skal evaluere utdanningen ved KRUS med tanke på å innføre studiepoeng som kan brukes i en eventuell bachelor-grad. KSF har gitt KRUS i oppdrag å utarbeide og legge til rette for en søknad med nødvendig dokumentasjon og plan for en slik utdanning. Fremdriftsplanen tar sikte på ferdigstilling av søknaden i september 2010. Første kull med nytt studieopplegg vil kunne starte 1. januar 2012.

Ny forskningsstrategi og kompetanseløft i kriminalomsorgen

Stortingsmeldingen legger opp til økt forskning i kriminalomsorgen. Det skal i den anledning utarbeides en ny forskningsstrategi som omfatter hele kriminalomsorgen, forskning i regi av KRUS og KSF i tillegg til regionalt og lokalt nivå. Frist for utkast til forskningsstrategi skal foreligge 31. desember 2010.

Arbeidet ledes av Ninna Garm, KRUS.

Kompetanseløft i kriminalomsorgen skal være en ny, obligatorisk videreutdanning for tilsatte i kriminalomsorgen. Videreutdanningen kan etter planen påbegynnes etter fem år som tilsatt i kriminalomsorgen. Utdanningen er rettet mot tilsatte som jobber med domfelte og varetektsinnsatte. Kompetanseløftet gjelder både for tilsatte i friomsorgen og i fengsel. Målet med utdanningen vil være å oppdatere kompetansen slik at tilsatte er bedre rustet til å møte nye utfordringer i kriminalomsorgen. Arbeidsgruppen ble samlet 4. februar 2010. Kompetanseløftet skal gjennomføres i løpet av en periode på fire til fem år.

Tiltak iverksatt av KSF

Lovendringer – forslag

Arbeidsgruppen skal utrede og fremme forslag om lovendringer beskrevet i Stortingsmelding nr. 37. Forslagene må være i tråd med hva som er foreslått i meldingen.

Arbeidsgruppen har levert forslag om overgang til subsidiær samfunnsstraff ved bot. En eventuell samfunnsstraff som erstatter

fengsel som subsidiært for bøter, vil både innholdsmessig og i varighet være annerledes enn ordinær dom på samfunnsstraff. Forslaget er sendt på høring. Utkast til øvrige lovendringsforslag skal leveres innen 1. desember 2010. Gruppen ledes av Sissel Kofoed, KSF.

Innkalling til soning mv

Regelverk for innkalling til og utsettelse av soning trådte i kraft 1. april 2010. Det vil si at innkalling til soning, behandling av søknader om soningsutsettelse, samt forberedelse av søknader om § 12, er overtatt av kriminalomsorgen.

Arbeidet ledes av Jan Erik Sandlie, KSF.

Regelverket for kartleggingsprosjektet er snart ferdig, se egen artikkel.

Evaluerer oppgavefordelingen i kriminalomsorgen

Med tanke på kriminalomsorgens oppgavefordeling mellom fengsel, overgangsbolig og friomsorg, vil trolig flere av tiltakene meldingen initierer, bidra til en ytterligere kontinuitet og smidighet i straffegjennomføringen. Målet om en bedre kvalitativ straffegjennomføring, praktiske hensyn og organisatoriske endringer vil medføre endringer i fordelingen av oppgaver. Arbeidsgruppen skal levere rapport innen 1. desember 2010. Leder for arbeidet er Sigbjørn Hagen, KSF.

➔ Tiltak for økt bruk av fengsler med lavere sikkerhetsnivå og overgangsboliger

Som et ledd i å sluse ut innsatte fra fengslene på en måte som gjør faren for tilbakefall mindre, er det et mål å øke antallet overføringer til fengsel med lavere sikkerhetsnivå. Overgangen må være smidig og skje gradvis.

Arbeidsgruppen vil blant annet gjennomføre en større spørreundersøkelse blant innsatte for å kartlegge de viktigste årsakene til at innsatte søker eller ikke søker seg til ulike åpne anstalter. Arbeidsgruppen vil også forsøke å jobbe frem tiltak som reduserer antallet som returnerer fra fengsel med lav sikkerhet og overgangsbolig til fengsel med høyere sikkerhetsnivå. Utredning fra arbeidsgruppen skal foreligge våren 2011. Arbeidet ledes av Sigbjørn Hagen, KSF.

Handlingsplan – økt bruk av straffegjennomføring i samfunnet

Det er utarbeidet en handlingsplan som ser nærmere på mulighetene for økt bruk av straffegjennomføring i samfunnet. Handlingsplanen omfatter tiltak for økt bruk av samfunnsstraff, narkotikaprogram med domstolskontroll og program mot

ruspåvirket kjøring. Det arbeides også med tiltak for å øke bruken av alternative gjennomføringsformer for ubetinget fengselsstraff etter § 12 (soning i institusjon), § 16 første ledd (gjennomføring i eget hjem) og § 16 andre ledd (gjennomføring i eget hjem med elektronisk kontroll).

Når det gjelder straffegjennomføring med elektronisk kontroll, arbeides det med hvordan en eventuell utvidelse av dagens ordning skal gjennomføres. § 12-soning ønskes også utvidet, og en handlingsplan er under utarbeidelse.

Det er nedsatt en arbeidsgruppe som skal vurdere muligheten for innføring av en helt ny forsterket samfunnsstraff for blant annet unge som er på vei inn i en kriminell løpebane.

Andre arbeidsgrupper Adekvat tolketjeneste og informasjon til innsatte og domfelte som ikke snakker eller forstår norsk

Arbeidsgruppen skal utrede behovene for tilrettelagte tiltak for fremmedspråklige innsatte og domfelte. Tiltakene skal sikre at denne gruppen får mulighet til å forstå

nødvendig informasjon som er vesentlig for straffegjennomføringen. Arbeidsgruppen skal levere rapport innen 31. desember 2010. Arbeidet ledes av Ellen Bjercke, Kriminalomsorgen region nordøst. Hun er også sekretær i gruppen Samiske innsatte og domfelte.

Samiske innsatte og domfelte

Arbeidsgruppen er i gang og skal fremme konkrete forslag til hvordan kriminalomsorgen kan legge til rette for en straffegjennomføring som ivaretar samisktalende innsatte/domfelte, herunder vurdere en egen håndbok, samt et «kompetansesenter» som en integrert del av kriminalomsorgen i Troms og Finnmark. Arbeidet ledes av Asbjørn Roald, Kriminalomsorgen region nord. ○

Tilbakeføringsgarantien

Tekst: Seniorrådgiver Inger Marie Fridhov, Kriminalomsorgsavdelingen

Tilbakeføringsprosjektet forventes ferdigstilt den 30. juni 2012 – altså i løpet av to år fra nå av.

Hvorfor egen arbeidsgruppe om møteplikten?

Grunnen til at møteplikten er satt opp som eget arbeidsfelt i prosjektet, er flere. Først og fremst er det fordi møteplikten, bedre organisert og med bedre innhold enn den har i dag, kan være et meget godt redskap i en bedre tilbakeføring til samfunnet. Dernest fordi arbeidet med prøveløslatelse og møteplikt er et felt hvor kriminalomsorg i fengsel og frihet overlapper hverandre.

En bedre organisert møteplikt kan være med på å bygge ned grensene mellom de to arenaene for kriminalomsorg. Det kan også en bedre arbeidsfordeling. Og ikke bare bygge ned grensene, men bygge opp samarbeid og felles strategi for god tilbakeføring.

Hva gjør gruppen?

Gruppen arbeider med blant annet disse spørsmålene:

- Er dagens regelverk egnet som grunnlag for en fornyet og forsterket praksis?
- Hvis nei, hvordan bør da regelverket utformes?
- Er det sikkert at bare friomsorgen skal ha ansvar for møteplikten?
- Kan enkelte fengselsanstalter også tenkes å kunne følge opp møteplikten?

- Hvilket innhold skal møteplikten ha, og hvor ofte skal møtene skje?
- Hvordan kan vi bedre tilpasse innholdet til den enkelte?
- Hvordan kan vi forsterke og forbedre rutiner som i dag fungerer godt?
- Hvordan kan reaksjoner ved brudd bli mer konsekvente?
- Bør kriminalomsorgen kunne beslutte gjeninnsettelse ved brudd som en administrativ rutine?

Som nevnt, dette er noen av spørsmålene gruppen skal komme med forslag til svar på.

Har du kommentarer eller innspill, kan du sende dem til:

inger-marie.fridhov@jd.dep.no ○

Kartlegging av domfelte for å legge til rette for innhold og tilbakeføring – anskaffelsen er i gang

Tekst: seniorrådgiver Gro Fjellbu Øi, KSF

I St.meld. nr 37 (2007-2008) "Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn" ble det blant annet foreslått å innføre systematisk kartlegging av domfelles behov når det gjelder innhold under straffegjennomføringen og tiltak i tråd med tilbakeføringsgarantien.

Dette skulle gjøres ved hjelp av et standardisert IT-verktøy.

Stortinget sluttet seg til dette, og i tråd med midler som ble gitt gjennom regjeringens tiltakspakke i 2009, startet et forsøksprosjekt opp i fjor sommer. Dette prosjektet har gjennom det siste året jobbet innenfor juss, IT og fag for å få frem et grunnlag for et kartleggingsverktøy. Dette verktøyet skal, når det er ferdig utviklet, først prøves ut i Halden fengsel og ved Østfold friomsorgskontor. Det vil bli gjennomført en evaluering som grunnlag for beslutning om innføring av kartleggingsverktøyet i hele kriminalomsorgen.

Nå foreligger forskrift som skal på høring, konsesjonssøknad, beskrivelser av behov og krav, og et forslag til innhold i kartleggingen. Og anskaffelsen av selve IT-løsningen er kunngjort på Doffin. Går arbeidet som ønsket, vil kriminalomsorgen ha et standardisert kartleggingsverktøy i løpet av 2011.

Arne Støvland, KITT, ansvarlig for IKT-anskaffelsen

Her kan du lese mer på Doffin:
http://www.doffin.no/search/show/search_view.aspx?ID=MAY145881 o

presentert av G.R. Fodstad, KSF

Aktuelt å lese

Nordisk statistikk

for kriminalomsorgen i
**Danmark, Finland, Island, Norge
 og Sverige 2004 – 2008**

I serien Rapport fra KRUS,
 nr 1/2010, 67 sider

Denne utgaven har Ragnar Kristoffersen, Norge, som redaktør, neste utgave er ved den danske kriminalomsorgen. Størst mulig grad av sammenlignbarhet etterstrebes i arbeidet med disse rapportene, samtidig medfører ulike lovgivning og praksis at forskjellene mellom landene må tolkes med forsiktighet. Heftet har et nyttig forklarings/definisjonskapittel.

Av funn kan nevnes at Danmark har færrest kvinnelige innsatte, ca tre prosent mot fem til seks prosent i de øvrige landene. Det blir gradvis færre fengselsdømte under 18 år i Norden. I 2008 hadde Norge flest selvmord i fengsel, syv personer, året før hadde Sverige flest, 13. Danmark og Norge har flest åpne fengselsplasser, hhv 35 og 38 prosent. Norge og Sverige skiller seg noe ut fra de øvrige landene i Norden ved at narkotikadømte utgjør rundt 30 prosent av fangebefolkningen, mot 25 prosent og lavere i de øvrige landene.

Engelsk utgave Report 2/2010 o

Nordisk tilbakefallsstudie

Oppfatningen om 80 prosent tilbakefall, eller residiv, hos fengselsdømte er den vanligste. En nordisk tilbakefallsstudie, offentliggjort 7. mai, dokumenter at forholdet faktisk er omvendt. Undersøkelsen viser at 80 prosent av de straffedømte i kriminalomsorgen unngår å komme tilbake til kriminalomsorgen i løpet av to år. 20 prosent av de løslatte fra fengselsdom i Norge i 2005 fikk med andre ord ny straff som innebar ny straffegjennomføring i kriminalomsorgen.

Av Ragnar Kristoffersen, KRUS

Tilbakefallet hos de som gjennomførte en straff i friomsorgen, er tilsvarende stort. Selv om tilbakefallet vil øke noe målt over et lengre tidsrom, er måletidsrommet tilstrekkelig langt til å fange opp hovedtendensen i residivet fordi det meste av tilbakefallet skjer relativt raskt.

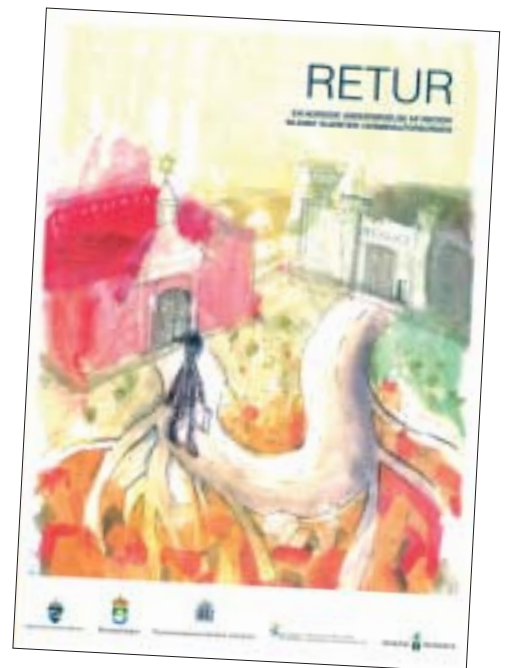
Den nordiske studien er et resultat av et årelangt samarbeid mellom forskere og statistikere fra kriminalomsorgen i de nordiske land. Tilbakefallet er målt med utgangspunkt i lik definisjon av tilbakefall og innenfor samme måleperiode. Undersøkelsen tar for seg kriminalomsorgens klientell i Norden, nærmere bestemt løslatte fra fengselsdom og dømte som gjennomførte en straff i friomsorgen i 2005. Tilbakefall er definert som ny dom til kriminalomsorgen etter løslatelse fra fengselsdom eller etter iverksatt dom i friomsorgen. Studien representerer et viktig pionerarbeid ettersom det ikke finnes tidligere residivundersøkelser som ser på tilbakefallet i kriminalomsorgen i et nordisk, komparativt perspektiv.

Tabellen viser hovedresultatene fra undersøkelsen. Tabellen viser at Norge samlet sett har det laveste tilbakefallet blant

kriminalomsorgens klienter i Norden. I løpet av to år fikk en femtedel av alle løslatte og friomsorgsklienter en ny dom til kriminalomsorgen. I de andre nordiske landene varierer den totale tilbakefallsprosenten fra 24 % til 31 %.

De nasjonale forskjellene i det samlede tilbakefallet er ikke så store dersom man ser friomsorgens klienter under ett i Norden. Rapporten peker imidlertid på at det finnes en nokså stor variasjon i grupper av straffedømte innenfor de nasjonale straffegjennomføringsformene i frihet, der tilbakefallet også varierer ganske mye. De norske klientene dømt til samfunnsstraff har ikke det laveste tilbakefallet sammenlignet med de som gjennomfører andre former for samfunnstjeneste i de øvrige nordiske landene. Det forklares blant annet med at samfunnsstraffdømte i Norge generelt er mer belastet med tidligere fengselsstraff enn dømte til samfunnstjeneste i de andre landene. Andelen med tidligere fengselsdom blant de norske samfunnsstraffdømte er nesten like stor som blant de fengselsdømte i Norge. Det tyder på at samfunnsstraff benyttes som et reelt alternativ til ubetinget fengselsstraff i Norge.

De største nasjonale forskjellene i tilbakefall finner vi imidlertid blant de løslatte fra fengselsdom. Rapportens hovedforklaring på disse forskjellene er nasjonale ulikheter i sammensetningen av hvilke grupper av straffedømte som gjennomfører straff i fengsel i forhold til de som gjennomfører straff i frihet. Mens flertallet av kriminalomsorgens klienter i Sverige gjennomfører straffen i frihet, gjelder

dette bare en fjerdedel av klientene i Norge. Når store grupper av domfelte med lav tilbakefallsrisiko overføres til straffegjennomføring i friomsorgen, vil fengslene i større grad sitte igjen med et mer belastet klientell med en høyere tilbakefallsrisiko.

Rapporten dokumenterer at Norge er det landet i Norden som oftest bruker fengselsstraff, både i forhold til befolkningen og i forhold til valget mellom straffegjennomføring i frihet eller i fengsel. Når man sammenholder disse fakta med det relativt lave tilbakefallet blant fengselsdømte i Norge, gir disse forholdene til sammen et godt empirisk grunnlag for kunne øke bruken av alternativer til straffegjennomføring i fengsel i Norge.

Rapporten understreker at resultatene ikke kan brukes til å si noe sikkert om effektene av ulike tiltak i kriminalomsorgen, men det kan samtidig heller ikke utelukkes at nasjonale forskjeller i innholdet i straffegjennomføringen kan ha spilt en rolle for tilbakefallsresultatet. Forfatterne peker ellers på andre forhold som kan ha bidratt til å forklare resultatforskjellene mellom de nordiske landene, for eksempel bruken av andre straffereaksjoner enn dem som gjennomføres i kriminalomsorgen, saksbehandlingstiden i politiet og domstolene og endrede forhold i livssituasjonen til den dømte etter straffegjennomføringen. o

Prosentandel med ny dom til kriminalomsorgen innen to år.	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
Løslatt fra fengselsdom i 2005	29	36	27	20	43
Iverksatt dom i friomsorgen i 2005	22	25	16	21	20
Totalt	26	31	24	20	30

Fra fengsel til kvalifiseringsprogram

Stortingsmelding nr 37 (2007-2008) fremhever at nøkkelen til en vellykket tilbakeføring er samarbeidet med kommunene. En særlig utfordring i løslatelsesarbeidet er samarbeidet med den kommunen innsatte skal bosette seg i etter løslatelse. I dag er sosialtjenesten i Nav i oppholdskommunen før innsettelse ansvarlig for å yte sosiale tjenester til innsatte under fengselsoppholdet, ved løslatelse og reetablering.

Av prosjektleder Gunhild Hanssen Sande, NAV

Innsatte gjennomfører ofte straffen i et fengsel som er geografisk langt unna bostedskommunen. Ikke sjelden velger også den innsatte å bosette seg i en annen kommune enn den de var registrert i før innsettelse. Når innsatte er fengslet på en annen kant av landet enn bostedskommunen, har det vist seg svært vanskelig å få til en tilfredsstillende planlegging av løslatelsen.

Det er ikke bare lange avstander som skaper hindringer i løslatelsesarbeidet. Kriminalomsorgen har over tid opplevd store utfordringer i samarbeidet med kommunene. Derfor er det et stort behov for at Nav i fengselskommunen kan yte tjenester til innsatte og planlegge tilbakeføringen sammen med ansvarlig kommune. Overgangen fra fengsel til frihet er en kritisk fase. Bedre samordning av tjenestene vil kunne bidra til at innsatte får et helhetlig og samordnet tilbud i sin bostedskommune den dagen de løslates.

Kvalifiseringsprogrammet

Kvalifiseringsprogrammet er regjeringens viktigste virkemiddel i kampen mot fattigdom. Målet med programmet er å bidra til at flere kommer i arbeid og aktivitet ved hjelp av tettere og mer forpliktende bistand og oppfølging - også i tilfeller der veien fram kan være relativt lang og usikker.

Personer som fyller vilkårene i lov om sosiale tjenester, kapittel 4 § 29 Kvalifiseringsprogrammet, har rett til deltagelse i programmet, mens Kvalitetsprogrammets innhold går frem av lovens § 30.

Det må foretas en skjønnsmessig vurdering av om vedkommende vil kunne ha nytte av å delta. Vurderingen skal gjøres i tett samarbeid mellom kommunen og Arbeids- og velferds-etaten. Programmet forutsetter motiverte deltagere, og deltagelse er ingen lovfestet plikt. Vilkaene for programmet vil samlet sett treffe en målgruppe som er særlig avhengig av individuelt tilpassede tiltak og som ikke får tilstrekkelig hjelp av eksisterende tilbud. Personer i yrkesaktiv alder med vesentlig nedsatt arbeids og inntektsevne, samt ingen eller svært begrensede ytelser i folketrygden kan søke om å få delta i kvalifiseringsprogrammet. Søker må ha gjennomgått en obligatorisk arbeidsevnevurdering. I tillegg forutsettes det at arbeids og velferdsforvaltningen kan tilby et tilpasset program, som er hensiktsmessig og nødvendig for å styrke vedkommendes mulighet for å delta i arbeidslivet. Deltagelse i kvalifiseringsprogrammet vil også kunne bidra til slik avklaring.

Prosjektet "fra fengsel til kvalifiseringsprogram" skal utvikle funksjonelle metoder for samarbeid og samordning mellom kriminalomsorgen, NAV kontoret i

fengselskommunen og tilbakeføringskommunen samt andre samarbeidspartnere. Prosjektet skal sikre at innsatte som deltar i prosjektet løslates til kvalifiseringsprogrammet eller andre arbeidsrettede tiltak.

Gjennom tett oppfølging under og etter soning, og særlig i overgangen fra fengsel til frihet, skal de innsatte motiveres til å delta i arbeidsrettede tiltak, som kvalifiseringsprogrammet, for å øke sin mulighet til å komme i arbeid eller aktivitet. Det skal prøves ut metoder for å gjøre innsatte som har rett på kvalifiseringsprogrammet motivert til å benytte seg av programmet ved løslatelse.

Dette er et treårig prosjekt

Det er etablert prosjekter i hver kriminalomsorgsregion. Det er syv kommuner som er med i prosjektet og syv fengsler knyttet opp mot disse kommunene. Kriteriene for utvelgelsen av NAV-kontor var at de skulle være velfungerende. Kvalifiseringsprogrammet skulle være godt innarbeidet. Det var også viktig å se på ulike typer fengsler. Vi har tatt med en blanding av åpne og lukkede fengsler, små og store, for menn og for kvinner som alle hadde et godt samarbeid med frivillige organisasjoner. ○

Regioner

Nordøst
Sørvest
Sørvest
Vest
Sør
Nord
Øst

Fengsler

Vestoppland
Stavanger
Sandeid
Hustad
Bastøy
Trondheim
Ravneberget

Kommuner

Gjøvik og Vestre slidre
Stavanger
Vindafjord
Fræna
Horten
Trondheim/Østbyen
Sarpsborg

Fylke

Oppland
Rogaland
Rogaland
Møre og Romsdal
Vestfold
Sør-Trøndelag
Østfold

Løslatt til kvalifiseringsprogram

Nav Gjøviks prosjekt omfatter Vestoppland fengsel: Gjøvik avdeling med 24 plasser og Valdres avdeling, to timers kjøretur unna, med 25 plasser. Vi er bindeleddet mellom fengselet og hjemkommunen, forteller prosjektmedarbeiderne Ann-Kristin Bjørkhaug og Jens Henrik Strande.

Tekst og foto: Grethe R. Fodstad, KSF

Prosjektet er et samarbeid mellom NAV Gjøvik og Vestoppland fengsel, og er ett av syv prosjekter på landsbasis. De to svært entusiastiske prosjektmedarbeiderne forteller at de ble ansatt i Nav Gjøvik i hel stilling i forbindelse med at NAV-kontoret ble valgt ut til å være med i prosjektet. Ann-Kristin har nyttig erfaring som vikar i Gjøvik fengsel. Hun har også en bachelor-grad i kriminologi hvor hun skrev oppgave om forskjeller på store og små fengsler. Jens Henrik har bakgrunn fra sikkerhetspsykiatrien.

- Alle de syv delprosjektene skal finne egne modeller og metoder for samarbeid med hjemkommunen til den enkelte innsatte. Prosjektmedarbeiderne har i tillegg vært på opplæring i HTMT – helhetlig, prinsippstyrt, metodisk tilnærming. Vi samarbeider godt med de ansatte, kontaktbetjentene gir oss nyttig informasjon. Prosjektet involverer, støtter og følger opp den innsatte. Rolleavklaring og forventning er viktig, og prosjektet har tidlig erfart viktigheten av å avklare roller for kommunene, andre samarbeidspartnere og den innsatte, understreker de.

- Vi har kontorplass både på NAV og i fengselet. Så mye som mulig av tiden blir brukt i fengslet, på kartlegging, utredning, oppfølging, eller på møtevirksomhet ute i hjemkommunene. Dette er en praktisk ansvarliggjøring vi har tro på. Mens de sitter i fengsel er de rusfrie og har tid til å vurdere sin situasjon. Fra å være kjent som problematiske sosialtilfeller i kommunen, kan de ved slike møter gi et annet inntrykk. Vi legger generelt stor vekt på det personlige møte, forteller de og fortsetter:

- Vi ser oss som en ressurs for de ulike hjemkommunene, vi kan blant annet kartlegge, forberede, følge opp og etablere samarbeid mens personene sitter inne. Vi har sett flere ganger at denne måten å jobbe på har ført til

Prosjektmedarbeiderne fra Nav Gjøvik, Jens Henrik Strande og Ann-Kristin B. Bjørkhaug

at innsatte som ellers ikke hadde hatt noe å gå til, nå har både bolig, jobb og annen aktivitet på plass ved løslatelse. Det er viktig å starte tidlig med kartleggingsarbeid, vi ser at mange har behov for utredning og behandling, spesielt ser vi at det er et stort behov hos flere innsatte for utredning av psykiske lidelser og rus. Vår oppfatning er at det hjelper lite hvor godt opplegg hjemkommunen har tilrettelagt for den enkelte, hvis det ligger psykiske problemer bak som kan være med på å hindre at de kan nyttiggjøre seg tilbudene. Prosjektets mål er å få på plass mest mulig til løslatelse. Dette innebærer at vi jobber for at alt som kan gjøres mens de soner, som for eksempel utredning (helse), søke om behandlingsplasser (§ 12), søke om ulike tiltak i NAV, rydde opp i gjeld, bolig m.m., blir gjennomført under soning.

Hittil i år har vi vært i kontakt med 35 personer fra 21 forskjellige kommuner. Hovedvekten ligger på Kriminalomsorgen region nordøst (fylkene Hedmark, Oppland og Akershus). I tillegg har vi jobbet med en del fra Oslo kommune og noen få som ikke kommer fra Østlandsområdet. Åtte av disse er løslatt og er nå i kvalifiseringsprogrammet. 13 har blitt avklart av prosjektet og har fått andre ytelser fra NAV eller gått rett i behandling. Nå har vi seks innsatte under avklaring. Noen av disse vil komme med i kvalifiseringsprogrammet,

mens andre vil få andre arbeidsrettede tiltak. Resten har blitt vurdert til ikke å være i målgruppen eller flyttet til andre fengsler som ikke dekkes av prosjektene. De innsatte som ønsker å være med i kvalifiseringsprogrammet, må gi samtykke til at vi kan innhente informasjon om dem fra ulike instanser innen områder som helse, økonomi, bolig, skole og rus. Det gjelder å finne opplegg som kan være hensiktsmessig ut i fra den innsattes behov.

Deltakerne i kvalifiseringsprogrammet mottar 2G pr. år, dette tilsvarer ca. 140.500 kr, i tillegg kan de eventuelt få barnetilskudd, boligstøtte eller annen sosialhjelp. De slipper å søke på nytt for hver måned, men deltar i ett år, eventuelt i to, i helt spesielle tilfelle i tre år. Dermed blir rammene trygge. Som alle andre betaler de skatt og har rett på 5 ukers ferie. Programmet skal fylle en normal arbeidsuke på 37,5 timer. Det er individuelt tilpasset og et raust program. Det er brukeren og brukerens behov som er det sentrale. Vi legger vekt på å tenke helhetlig på den enkeltes behov og muligheter og spør: Hva er det *egentlig du* ønsker? Hva er det du mangler/har behov for? Kvalifiseringsprogrammet kan inneholde kurs, utdanning, treningstilbud, foruten helsetjenester, oppfølging, hviletid, oppmøte hos friomsorgen, sosial trening m.m. Det er hjemkommunens muligheter og tilbud som er rammene for hva den enkelte innsatte kan få tilrettelagt i programmet sitt. Det er hjemkommunens ansvar å sørge for at (aktivitets)planen til en hver tid samsvarer med den enkeltes behov og utvikling.

NAV Gjøvik yter i tillegg til våre to stillinger en 20 prosent ressurs til servicetorget i fengselet. Vi mener det er et stort behov for å få NAV-tjenester i fengslene. Dette er også et av målene det sentrale prosjektet har; hvordan implementere NAV-tjenester i alle fengsler. Vi ser vi er med på å gi de innsatte tillit til systemet og gjøre dem delaktige i planene for sitt videre liv. Mange av dem får oppfølging og muligheter de aldri har fått tidligere, så blir det jo opp til hver enkelt om de benytter seg av disse mulighetene, avslutter Bjørkhaug og Strande. ○

FRA FENGSEL TIL KVALIFISERINGSPROGRAM

Nav Vindafjord

NAV Vindafjord, sammen med Sandeid fengsel, er ett av syv prosjekter som prøver ut Nav i fengsel. Både Nav Rogaland, Sandeid fengsel og Vindafjord kommune var enige om at dette var et spennende prosjekt der en kan komme tettere på mennesker for god oppfølging ved løslatelse.

Tekst: Laila Thorsen, leder Nav Vindafjord

Liv Ellen Ebne og Magnar Bergjord er de to prosjektmedarbeiderne som ble valgt ut til å gjøre denne jobben. De startet opp i prosjektet høsten 2009. De har gjennomført opplæring, deltatt på Nav direktoratets HPMT (helhetlig prinsippstyrt metodisk tilnærming), opplæring i Navs ulike dataprogrammer og arbeidsmetoder.

Hovedfokuset i jobben som prosjektmedarbeider er å finne kandidater, i fengselet, som er kvalifisert til programmet. Dette medfører også at prosjektmedarbeiderne kommer i kontakt med innsatte som har andre behov og spørsmål om Nav sine tjenester. Hittil har Ebne og Bergjord vært i kontakt med vel 70 innsatte. 15 av disse er kandidater for Kvalifiseringsprogrammet.

Det har vært prøvd ut litt forskjellige arbeidsmåter så langt. I perioder har det vært

Prosjektmedarbeiderne Liv Ellen Ebne og Magnar Bergjord utenfor Sandeid fengsel, foto: fengselet

lite arbeid. Prosjektmedarbeiderne har ikke tilgang til fengselets dataprogram og kan derfor ikke jobbe helt på egenhand. Dette har hittil medført at ikke alle innsatte er kartlagte, slik som en hadde ønsket. Denne utfordringen har Ebne og Bergjord tatt og prøver andre metoder for å få kontakt med de innsatte.

– Vi er her for å prøve ut og finne kandidater for KVP og ønsker at de som virkelig har rett på dette, får tilbudet. Vi synes vi har en kjempespennende jobb, meget gode kolleger både i Nav og fengselet, og ser behovet for at Nav er i fengsel. Vi har en drøm om og en tro på at dette kan bli en fast løsning i fremtiden, sier Liv Ellen Ebne og Magnar Bergjord. ○

Glimt fra kriminalomsorgens årsstatistikk 2009

Fengselkapasitet: 3582 plasser den 31.12.2009. Plasser av lavere sikkerhet: 39 % av kapasiteten. Kapasitetsutnyttelse: 93 % i 2009. Antall innsatte i løpet av året: 14 731.

Av mottatte dommer hadde 53 % en forventet gjennomflringstid på under 60 dager, 10 % på ett år eller mer.

Av iverksatte dommer var den største forbrytelseskategorien vold: 25 %, promillekjøring: 22 %, narkotika: 15 %, vinning: 9,5 %, andre økonomiske forbrytelser: 11,8 %, sedelighet: 3 %.

De tre kvinnefengslene Bredtveit, Ravneberget og Sandefjord har til sammen 117 plasser, i tillegg er det 57 faste kvinne-plasser fordelt på 7 andre fengsler. Ved behov tar også andre fengsler inn kvinner. I snitt var kvinnebelegget på 201.

77 % av de innsatte var norske statsborgere. Utenlandske statsborgere: 305 fra Polen, 293 fra Litauen og 229 fra Romania, 120 nasjoner var representert.

11 av de nyinnsatte var 15 år, 20 var 16 år, 57 var 17 år, 1118 var mellom 18 og 20 år, 294 var over 60 år.

Det ble iverksatt 2912 dommer på samfunnsstraff, 787 dommer på elektronisk kontroll, 56 betingede dommer med promilleprogram, 484 betingede dommer med program mot ruspåvirket kjøring, 16 betingede dommer.

Se hele årsstatistikken på www.kriminalomsorgen.no ○

- STRAFFEPOLITIKK I DANMARK, FINLAND OG NORGE

Forankring i gode verdier

Jeg tok nylig doktorgraden på forskning om straffepolitikken i Danmark, Finland og Norge. I den siste tiden har vi sett en tendens til økt straffenivå i mange engelsktalende land. Jeg ville undersøke om en slik utvikling også kunne gjenfinnes i de nordiske land. Mitt eget land, Irland, er av omtrent samme størrelse som de nordiske landene. Vi har også mye felles på områder som historie, økonomi og sosialt system. Derfor antok jeg at ved å studere utviklingen i de nordiske land, ville jeg kunne få nyttig lærdom om bruk av fengsel som kunne overføres til irske forhold.

Tekst: Kevin Warner, Ph.D., Irland
Oversatt av Grethe R. Fødstad, KSF

Visse tegn til en tøffere holdning og praksis fant jeg, men generelt sett har de nordiske landene ikke tatt etter de negative forandringene som har funnet sted i USA, Storbritannia og Irland.

Forandringer i Irland

Kanskje burde jeg fortelle litt om bakgrunnen for min interesse. Jeg har nylig gått av med pensjon fra min stilling i Justisdepartementet hvor jeg i nesten 30 år hadde ansvar for fengselsundervisningen i Irland. I storparten av den tiden, var jeg komfortabel med de offisielle målene for vårt fengselssystem, selv om praksis ofte kunne vekke min bekymring. I tidligere tider, da den offisielle politikken i Irland fremholdt fengsel som den siste løsning, da var innsatte fullverdige medlemmer av samfunnet (valued members of society), da mente vi at det var selve frihetsberøvelsen som var straffen og at livet i et fengsel skulle være så likt det utenfor som mulig. Disse ideene er også kjernen i de europeiske fengselsreglene og velkjente i Norden.

Men midt på 90-tallet snudde stemningen i Irland. Vi begynte å følge de amerikanske og britiske trendene, riktignok ikke i samme grad. Vår fangebefolkning økte gradvis; tidligere var vi ganske like de nordiske landene, med 60 eller færre pr 100.000 av befolkningen i fengsel. I dag er den steget til 95 pr 100 000. Livet i fengselet er blitt mye tøffere med kraftige restriksjoner og veldig dårlige forhold.

Nesten halvparten av irske innsatte sitter på cellene 17 timer eller mer pr dag. 75 prosent av de innsatte i Irland sitter i fengsler med plass til mer enn 300 innsatte. 60 prosent må dele celler beregnet for én. Mindre enn seks prosent av irske innsatte sitter i åpne fengsler, mens noe over 30 prosent av nordiske innsatte gjør det. Bak disse endringene i Irland finner vi en hardere holdning mot domfelte, uttrykt i tanker som tøff mot de kriminelle og fengsel virker.

Jeg tilbrakte en del av året 1995 i syd i California, et praktfullt sted å være så lenge du holder deg utenfor fengslene. Det jeg så i fengslene der, satte meg ganske ut. Den dagen jeg besøkte San Quentin var det over 5.000 innsatte der, stuert sammen under veldig dårlige forhold, og over 400 innsatte var dømt til døden. Noen av holdningene, tankegangen og praksisen fra USA spredte seg ganske raskt til Storbritannia og Irland, selv om det aldri ble så dårlig på vår side av Atlanterhavet. Men jeg er urolig for retningen vi går mot, og det førte til at jeg gjennomførte forskningen om nordiske forhold.

Straffeskjerpene kultur

Strengere straffepolitikk i engelsk-talende land forklares innen kriminologien som en vekst i kontroll-regimet (Garland, 2001). John Pratt (2005) omtaler det som den nye straffeskjerpene kulturen. Tendensen kan oppsummeres i følgende utviklingstrekk:

1. En stor økning i fengslinger
2. Øket kontroll eller restriktiv praksis i

CV - Ph. D Kevin Warner, Irland

- 1970-årene lærer for barn og innen voksenopplæringen i Irland og England
- 1979-2009 Undervisningskoordinator, Det irske fengselsvesen og Justisdepartementet
- 1980-årene Ansvarlig for og hovedforfatter av Europarådets rapport: Education in Prison
- 1991-1996 Leder av den europeiske organisasjon for fengselsundervisning
- 1995 Fulbrightstipendiat ved Centre for the Study of Correctional Education, California State University

Forfatter av diverse artikler og rapporter, se nettstedet til EPEA, den europeiske fengselsundervisningsorganisasjonen: www.epea.org

fengslene, det vi kan kalle økt vekt på i fengselets mørke sider

3. Betrakte den innsatte i et veldig negativt og endimensjonalt perspektiv

Det var disse tre kriteriene på straffeskjerpene kultur jeg tok utgangspunkt i da jeg undersøkte forholdene i de nordiske landene. Det tredje kriteriet er veldig viktig. Når vi slutter å bruke medmenneskelige begreper og ikke lenger betrakter mennesker som sitter i fengsel som borgere i vårt samfunn, men i stedet som monstre, da kan vi lettere komme til å stenge dem inne lenger og behandlere dem røffere. Samtidig blir det lagt mindre vekt på å reintegrere dem i samfunnet utenfor fengselet.

– Fengsel må være til å holde ut...
vi har nok av låser, porter og kameraer...
vi trenger mer aktivitetstilbud for de innsatte

Kristin Bølgen Bronebakk, daværende ekspedisjonssjef i Kriminalomsorgsavdelingen

Ut fra disse tre kriteriene gjorde jeg undersøkelser i Danmark, Finland og Norge. Jeg brukte god tid i hvert land, besøkte fengsler, samlet materiale på engelsk og intervjuet nøkkelpersoner. Jeg konkluderte med at selv om noen straffende trekk finnes over alt til alle tider, har disse landene unngått den straffeskjerpene retningen man fikk i Irland og Storbritannia. Jeg presenterer nedenfor hovedtendensene for hvert land. Omtalene innledes med et utsagn jeg mener oppsummerer retningen.

Danmark: "Kunsten å avveie mellom det myke og det harde"

Fengslingsnivået i Danmark har både steget og sunket de seneste tiårene. Det er nå på 63 pr 100.000. Det er lavere enn for 20 år siden, ja det er et av de laveste i Europa. Med utgangspunkt i at hoveddelen av dommene gjennomføres i åpne fengsler, er fengslingsgraden virkelig beskjeden. Ordninger som selv-husholdning og et greit forhold til de ansatte, kjennetegner slike regimer. Disse kvalitetene gjenfinnes også i veldig stor grad i de lukkede fengslene i Danmark, for eksempel det forholdsvis nye statsfengselet Øst Jylland. Her er det et bredt aktivitetstilbud og de innsatte er 14 timer utenfor cellene hver dag. Fengslet har på enkelte måter ikke preg av å være en fengselsinstitusjon, og det til tross nylig innstrammet sikkerhetsnivå.

De som sitter i fengsel betraktes på en inkluderende måte, ikke bare innen fengselsystemet, men også i samfunnet utenfor – selv om det finnes noen politikere som ser ned på innsatte og kommer med straffeskjerpene føringer, for eksempel lengre straffer, hard jakt på narkotika og begrensinger i permisjonsadgangen. Denne tendensen er blitt motvirket av alternative straffereaksjoner, rusbehandling og motivasjons/belønningssystem for god oppførsel, som kan medføre noe tidligere løslatelse.

En human og menneskerettighetsbasert profil blant ledelsen for fengselsvesenet og personalet i fengslene, har bidratt til at fengselsvesenet i Danmark har kunnet stå i mot tendensen til straffende populisme og holdt oppmerksomheten på tilbakeføringsarbeidet. Denne filosofien kommer tydelig til uttrykk i

policydokumentet fra 1994 med sine seks prinsipper for hvordan man skal behandle innsatte og friomsorgens klientell.

Finland: "Fremme den innsattes mestringsevne og tilbakeføring til samfunnet"

Som John Pratt (2008) også fant da han undersøkte forholdene i Finland, Norge og Sverige, det er Finland som tydeligst har vist tilbakeholdenhet med å følge en straffes-skjerpene retning. Straffepopulismen som truet med å endre systemet i Danmark, nådde ikke ordentlig frem til Finland. Etter en midlertidig økning tidlig på 2000-tallet, er fangebefolkningen nå igjen minkende i Finland. Viktigere er det at den offisielle politikken i Finland går ut på å få den ytterligere ned. Dette skal først og fremst gjøres ved økt bruk av alternative straffereaksjoner og er forankret i Fengselsloven av 2006 som følges ivrig opp av fengselsmyndighetene.

Selve innholdet i fengselsstraffen er noe mindre imponerende i Finland enn i Danmark, og forholdene er generelt sett av noe enklere standard. Men tenkemåten preges av at man skal motvirke skadelige virkninger av fengslingen. Tendensen går i retning av sakte bedring av forholdene i fengslene og vekt på tilbakeføringsarbeid. Imidlertid vises avvisningen av kontrollkulturen seg aller klarest i at innsatte er anerkjent som en alminnelig del av befolkningen. Dette samfunnsperspektivet gjenfinnes i offisielle policy-dokumenter, i skriftlig materiale fra fengselsledelsen og i kriminologiske artikler. Fordi den innsatte blir sett på som en del av samfunnet, må man ta tak i den enkeltes problemer for å sikre tilbakeføringen. Dette stiller igjen både samfunnet og den enkelte overfor tilpasningskrav. Denne ikke-straffende retningen som preger områdene jeg har beskrevet i de tre kriteriene, underbygges av en generell holdning preget av at velferdsstaten aksepteres uten at man stiller spørsmål om dens berettigelse og hvor menn og kvinner som sitter i fengsel betraktes som del av denne velferdsstaten.

Norge: "En annen type diskusjon om hvordan vi bruker fengsel"

I siste tiårs-periode eller enda lenger, har det vært enkelte tegn på en straffeskjerpene retning i norsk fengselsvesen. Men dette har bare vært svake tegn, for eksempel noe lengre dommer, en viss økning i fangebefolkningen, innstramming i permisjonsregler og prøve-løslatelsespraksis. I tillegg kunne man spore en midlertidig innstramming av fokus fra samfunnsmessig til personlig ansvar.

Imidlertid, nå fremholder både politisk og administrativ ledelse at man går inn for å legge økt vekt på å redusere antall innsatte via å legge til rette for økt bruk av alternative straffereaksjoner og tidlig løslatelse, forbedre innholdet i straffegjennomføringen, øke bruken av fengsler av lavere sikkerhetsgrad (åpen soning) som allerede har økt til 32 prosent. Statssekretær Terje Moland Pedersen la vekt på at man i Norge bevisst legger seg i et noe annet spor enn andre europeiske land. Denne retningen fremgår av St.meld.nr. 37 (2007-2008) "Straff som virker". Meldingen kjennetegnes av at man legger stor vekt på rehabilitering og en erkjennelse av at dette gjøres best utenfor fengsel eller i enheter av lavere sikkerhetsgrad.

Fengselets skadelige virkninger erkjennes, derfor ønsker man å holde disse på et minimum. Kristin Bølgen Bronebakk, ekspedisjonssjef i Kriminalomsorgsavdelingen da jeg gjorde min undersøkelse, sa: *- Fengsel må være til å holde ut... vi har nok av låser, porter og kameraer... vi trenger mer aktivitetstilbud for de innsatte.*

Innsatte betraktes som vanlige borgere, medlemmer av samfunnet. Det brukes store anstrengelser på å ta tak i sosiale problemer og på tilbakeføring til samfunnet.

Daværende direktør i Oslo fengsel, Are Høidal, sa dette om sine innsatte: *- 80 prosent av dem trenger bistand.* Politikere og praktikere utviser stor tillit til at de har bred støtte når de legger vekt på rehabiliteringen, tar *- en annen type diskusjon om hvordan vi bruker fengslene,* som Terje Moland Pedersen sa. ○

Inflytutvalget

utreder informasjonsutvekslingen mellom kriminalomsorgen og politiet

– Samarbeid på tvers om felles formål innen justissektoren er viktig for å forebygge kriminalitet, bidra til trygghet i samfunnet og god ressursutnyttelse, det påpeker vår politiske ledelse. Mange hensyn veies mot hverandre når samarbeidet følges opp praktisk av våre etater. Både kriminalomsorgen og politiet har som formål å forebygge kriminalitet og trygge samfunnet. Hvordan kan samarbeidet gjøres bedre og er det nødvendig å fornye regelverket? spør ekspedisjonssjef Karen Alette Melander, leder av Inflytutvalget.

Intervjuer: Seniorrådgiver
Grethe Rødskog Fodstad, Justisdepartementet

Justisdepartementet oppnevnte utvalget 26. april og skriver i brev til medlemmene at Formålet med utredningen er å finne frem til et hensiktsmessig regelverk som både ivaretar formålet med informasjonsutvekslingen og rettssikkerheten til domfelte, innsatte og andre registrerte.

Utvalget består av

Karen Alette Melander, ekspedisjonssjef,
Justisdepartementet, utvalgets leder

Øvrige medlemmer:

Sylvia Peters, fagdirektør, Justisdepartementet
Tom A. Enger, fungerende fengselsleder
Ullersmo fengsel
Per Håkon Sand, politiadvokat,
Oslo politidistrikt
Inger Marie Sunde, advokat, Stavanger
Kim Ellertsen, avdelingsdirektør,
Datatilsynet, Oslo
Dag Wiese Schartum, professor, UiO

Seniorrådgiver Tor Andrè Jenssen,
Justisdepartementet, utvalgets sekretær

– En del av oppgaven vår blir en evaluering av inflyt-systemet slik det har fungert de fem årene som har gått siden ekspedisjonssjefene i Kriminalomsorgsavdelingen og Politiavdelingen utformet et felles rundskriv (G-3-2005). Dette rundskriv samlet praksis og det omfattende regelverket den hvilte på for området informasjonsutveksling mellom kriminalomsorgen og politiet/påtalemyndigheten. I etterkant har Sivilombudsmannen flere ganger stilt kritiske spørsmål til kriminalomsorgens saksbehandlingsinstruks som hører til rundskrivet. Dette er noe av bakgrunnen for at departementet nedsatte dette utvalget.

Vi har hatt vårt første møte og laget en foreløpig plan for det videre arbeidet. Først skal vi ha informasjonsinnhenting, deretter diskutere nærmere hvordan vi skal legge opp kartleggingen, forteller Karen Alette Melander. – Vi har ikke mye tid på oss, allerede ved utgangen av året skal vi ha levert innstillingen, fortsetter hun.

– På bakgrunn av kartleggingen vil vi kunne vurdere måten informasjonen utveksles på og foreslå regler (lover, forskrifter og retningslinjer for behandling av personopplysninger). Det er mange ulike lover og regler på området.

Straffegjennomføringsloven med forskrifter og politiregisterloven er noe av det vi vil se vårt arbeid opp mot. Mandatet ber oss også foreslå regler for behandling av fangesaker – for eksempel nedtegning av opplysninger, innsynsrett, herunder ved domstolsbehandling, klagerett og taushetsplikt. Utvalget skal også vurdere økonomiske og administrative konsekvenser av forslagene, sier utvalgets leder – og den eneste i utvalget som ikke er jurist.

– Jeg er statsviter, cand. polit. og slett ikke uvant med å være eneste ikke-jurist her i departementet. Karen Alette Melander har vært ekspedisjonssjef i 21 år og ledet tre avdelinger, Administrativ avdeling i Forsvarsdepartementet, Rednings og beredskapsavdelingen og Politiavdelingen i Justisdepartementet. Således er hun godt kjent med arbeid tilknyttet sikkerhets-spørsmål og personvern.

– Jeg ser på det som en veldig interessant og spennende utfordring å få lede et arbeid hvor det er så mange ulike hensyn som skal avveies mot hverandre. Jeg sluttet som leder av Politiavdelingen i begynnelsen av januar pga sykdom i nær familie og ba om å få nye oppgaver. En av oppgavene jeg nå har fått,

Videresendt melding: “Ha papir på”

Tekst: Seniorrådgiver
Inger Marie Fridhov, KSF

Du kommer ikke langt her i livet hvis du ikke har papir på det du kan. Det har utallige mennesker erfart. Spesielt tungt har dette vært for folk som har sittet inne. "Du kommer ingen vei uten skolane, veit du" sa en gang en innsatt til meg. Men nå er det håp også for dem "uten skolane". Takket være realkompetansebevis som er lansert som en rettighet for alle.

Med utgangspunkt i denne alminnelige retten har det i seks anstalter vært kjørt et realkompetanseprosjekt i regi av Fylkesmannen i Hordaland og VOX – nasjonalt fagorgan for kompetansepolitikk. Rapporten om dette foreligger nå, den melder at hele 148 personer har blitt realkompetansevurdert i prosjektperioden. Det betyr at de har fått papir på hva de faktisk kan. Det betyr igjen at flere av dem har fått fagbrev og kan gå videre med sin fagutdanning både under og etter endt soning.

I april ble det holdt et stort evalueringsseminar om prosjektet. Der fortalte representanter for de forskjellige prosjektene om sine erfaringer og flere innsatte fortalte hvilken betydning realkompetansevurderingen hadde hatt for deres muligheter til å komme seg videre i livet. Muligheter de faktisk ikke visste de hadde før de ble kjent med prosjektet.

I tillegg til den konkrete betydningen prosjektet hadde for de som fikk sine papirer, var det en god synergieffekt som kom ut av et tettere og mer konstruktivt samarbeid mellom arbeidsdrift og skole. ○

er å lede dette utvalget. Jeg har ikke jobbet med kriminalomsorgen før og ser virkelig frem til å bli bedre kjent med etaten, sier hun entusiastisk.

– I tillegg til det omfattende mandatet Justisdepartementet ga utvalget, vil vi også ta hensyn til Riksrevisjonens undersøkelse av politiets innsats mot organisert kriminalitet, presentert i Dokument 3:10 (2009-2010) som ble overlevert Stortinget 11. mai, dvs. et par uker etter at vårt utvalg ble nedsatt, sier Karen Alette Melander.

– Fortsatt et betydelig potensial for en økt innsats mot organisert kriminalitet, uttalte riksrevisor Jørgen Kosmo da denne rapporten ble fremlagt.

Om politiets informasjonsutveksling med kriminalomsorgen, heter det i Dokument 3:10: I norske fengsler kan kriminelle utveksle erfaringer, planlegge ny kriminalitet og etablere nye nettverk. Jevnlig utveksling av informasjon mellom politiet og kriminalomsorgen skal bidra til å forebygge og avdekke organisert kriminalitet. Undersøkelsen viser blant annet at det er store forskjeller i hvilken grad det er etablert rutiner for samarbeid og informasjonsflyt mellom kriminalomsorgen og politiet.

Dette gjelder både på operativt nivå (lokalt) og på ledelsesnivå (regionalt). 9 av 24 politidistrikter utveksler i liten eller svært liten grad informasjon med kriminalomsorgen.

Et flertall av regionene i kriminalomsorgen og politidistriktene opplever at informasjonsutvekslingen ikke er tilfredsstillende.

Ekspedisjons sjef Karen Alette Melander, leder av Inflytutvalget

Etter Riksrevisjonens mening er slik utveksling viktig for å kunne forebygge og avdekke organisert kriminalitet, og det kan etter Riksrevisjonens vurdering reises spørsmål ved om informasjonsutvekslingen mellom politiet og kriminalomsorgen er tilfredsstillende.

– Utfordringen for Inflytutvalget blir, slik jeg ser det, å gjøre en avveining av de ulike hensyn og vurdere om regelverket og rutinene for informasjonsutvekslingen er tilfredsstillende og om det praktiseres etter hensikten, avslutter Melander. ◯

Europeisk fokus på barn av innsatte

Foreningen for Fangers Pårørende (FFP) inviterte i mai gjester fra tolv europeiske land til et spennende seminar om barn med foreldre i fengsel. Seminaret ble arrangert i forbindelse med at FFP var vertskap for årets generalforsamling i EUROCHIPS. Seminaret hadde fokus på nyere forskning om situasjonen for innsattes barn, og på "best practise" innenfor arbeid på feltet. Målet med seminaret var å dele kunnskap, erfaringer og spre gode ideer.

Tekst: Foreningen for Fangers Pårørende ved rådgiver Nina Morseth Lauritzen og daglig leder Hanne Hamsund, foto: Gunder Christophersen

Deltakerne var representanter fra ulike organisasjoner i Europa som arbeider for barn av innsatte, både psykologer, kriminologer, sosialarbeidere og andre fagpersoner som daglig jobber direkte med barn av innsatte. Flere norske deltakere var også invitert og hadde funnet veien til Håndverkeren denne

dagen, blant annet representanter fra frivillige organisasjoner, kriminalomsorgen, Justisdepartementet og Barne- og likestillingsdepartementet.

Utveksling av ideer over landegrensene

En viktig del av seminaret var å utveksle erfaringer om vellykkede tiltak for barn av innsatte i de ulike landene. Seminaret avdekket at det er store variasjoner i hvordan de ulike landene prioriterer tiltak overfor barn

av en innsatt. Selv om Norge har relativt høy materiell standard i fengslene og et økt fokus på barn av innsatte, har vi fortsatt noe å lære om praksis og gode tiltak som gjennomføres i andre land.

Statssekretær Terje Moland Pedersen sa i sitt åpningsinnlegg at det er et dilemma for kriminalomsorgen at straffen ikke bare rammer lovbrøtteren, men også uskyldige. Den siste stortingsmeldingen om kriminalomsorgen

viser at regjeringen ønsker å gjøre noe med dette, blant annet gjennom utvidete besøks-tider, telefontid og bedre besøksfasiliteter. Moland Pedersen sa FFP gjennom flere år har vært en viktig stemme for pårørende og en viktig samarbeidspart for kriminalomsorgen.

Varierende fokus på barna

Oppmerksomheten på barn av innsatte har ikke kommet like langt i alle land. En representant fra barneombudet i Kroatia, Maja Gabelica Šupljika, fortalte at arbeid med barn av innsatte generelt får liten oppmerksomhet i Kroatia. Hun fortalte om manglende kunnskap og kompetanse samt mangel på en offentlig og profesjonell diskusjon om temaet. Det er derfor svært positivt at Barneombudet i Kroatia, som er den eneste instansen i landet som jobber med dette temaet, har laget en strategiplan for videre arbeid for barn av innsatte, og at de har et spesielt fokus på bedrede besøksforhold i fengslene.

Besøksforhold står også i fokus for *Kids VIP* fra England. Kate Philbrick så i sitt foredrag på betydningen av gode besøksforhold og holdninger til besøkende. Hun siterte barn som uttrykte frustrasjon når betjenter oppførte seg strengt. Hun fortalte hvordan barna selv vektla betydningen av at det ser hyggelig ut på besøksavdelingen, og at det er aktiviteter der som barna kan gjøre sammen foreldrene sine.

Genevieve Moumal fra organisasjonen *Relais Enfants Parents* i Belgia viste bilder fra flotte lekeområder for barn fra fengsler i Belgia. Lekeområdene var delt inn i ulike soner som skal ivareta ulike behov og godt samspill mellom innsatte foreldre og deres barn. Den belgiske organisasjonen skaffer finansiering til lekeområdene, men fengslene tar selv over vedlikehold og drift av lekeområdene etter en stund.

EUROCHIPS (The European Network for Children of Imprisoned Parents)

EUROCHIPS (www.eurochips.org) er et europeisk nettverk som jobber for å synliggjøre og bedre situasjonen til barn av innsatte. Gjennom nettverket utveksles kunnskap, erfaringer og ideer. EUROCHIPS jobber med å samle forskning på feltet og driver påvirkningsarbeid i forhold til europeiske organer. Anslagsvis 820 000 barn i Europa (EU + Sveits, Norge og Kroatia) har foreldre i fengsel. FFP er medlem og har et styreverv i EUROCHIPS.

Kjersti Holden og Mario Lopéz fra FFP presenterer dialogteateret "Ung med et familiemedlem i fengsel".

Synliggjøring

Synliggjøring av barn av innsattes situasjon er et viktig område for mange av organisasjonene. Kjersti Holden og Mario Lopéz fra FFP presenterte et dialogteater som FFP benytter for å synliggjøre temaet i ungdomsskoler. Dialogteateret *Ung med et familiemedlem i fengsel* inviterer deltakerne til dialog og refleksjon gjennom tre ulike rollespill om en gutt som har en pappa i fengsel.

Elin Saga Kjørholt fra Barneombudet presenterte erfaringer fra arbeidet med en ekspertgruppe med barn av innsatte. Hun trakk frem betydningen av å bruke barns erfaringer, og å få fram deres stemme. Barna fra ekspertgruppa har kommet med viktige innspill til hva som må gjøres for å bedre situasjonen for barn med foreldre i fengsel, både gjennom media, direkte til fengselsdirektører og til FN på en barnehøring om barns rettigheter.

Niina Koivumaa og Madelein Löfgren representerte *Bryggan* i Sverige. Bryggan er en organisasjon som jobber for barn av innsatte. De presenterte sitt arbeid med bruk av støttegrupper for barn. Tilbakemeldinger fra barna var at mange opplevde at de hadde stort utbytte av gruppene. Gjennom gruppene ble barna bevisst på at de var forskjellige selv om alle hadde et fengslet familiemedlem.

Forskning om barn av innsatte

Det har tidligere vært forsket lite på situasjonen for barn av innsatte, og det er derfor gledelig at det den siste tiden forskes mer på dette området. Peter Scharff Schmidt, forsker ved Dansk Institutt for Menneskerettigheter

(DIHR), presenterte resultater fra en undersøkelse som viser hvordan barn reagerer når foreldre arresteres, varetaktsfengsles og soner, og hvordan politiets, foreldres og fengselsansattes holdning og atferd påvirker barnet i disse situasjonene. Undersøkelsen konkluderer med 27 forslag til reformpunkter, blant annet at det må lages minimumsstandarder for besøksfasiliteter og at fengslene må tilrettelegge for at fengslede foreldre kan ha mulighet for å utøve foreldreomsorg.

Catrien Bijleveld fra Institutt for kriminologi ved Universitetet i Amsterdam presenterte en undersøkelse som blant annet viser at barn av innsatte generelt har økt risiko for problematferd, og at denne risikoen er større når det er moren enn faren som er fengslet.

Presidenten i EUROCHIPS, Alain Bouregba fra Frankrike, er psykiater med lang erfaring fra arbeid med barn av innsatte. Han sa i sitt innlegg at barn med foreldre i fengsel er utsatt for ulike risikofaktorer i forhold til helse, sosialisering, læring og selvfølelse. Han fremhevet at spesielt for fedre er det viktig å ha kontakt og omgang med sine barn for å oppleve seg som en forelder. Bouregba konkluderte med at det å jobbe for å ivareta barn av innsatte har samfunnsmessig betydning.

Presidenten i Eurochips, Alain Bouregba og daglig leder i FFP, Hanne Hamsund.

Liz Ayre, daglig leder i EUROCHIPS, informerte om et samarbeidsprosjekt der EUROCHIPS bidrar. Prosjektet mottar støtte fra EU, og pågår parallelt i fem europeiske land. Studien skal kartlegge barn av innsattes problemer og mestringsstrategier, samt effekten av det støttetilbudet som finnes for barna. EUROCHIPS er også involvert i et forskningsprosjekt som gjennomføres i Danmark, Nord-Irland, Italia og Polen. Målet er å kartlegge gode tiltak for barn av innsatte samt lage nasjonale handlingsplaner.

Fengselsbesøk

Dagen etter ble årets generalforsamling for EUROCHIPS arrangert med FFP som vertskap, og planer for videre samarbeid over landegrensene ble lagt. Det ble også besøk på Bredtveit fengsel der fengselsleder Else Marie Mjærum viste deltakerne rundt og åpnet for spørsmål og diskusjon. Flere av de utenlandske gjestene hadde et ønske om å se mer av norsk kriminalomsorg, så for noen gikk turen videre til Bergen fengsel. Assisterende direktør i Kriminalomsorgen region vest, Leif Waage, tok imot gjestene som blant annet fikk se den nye flotte besøksleiligheten. Han viste også stort engasjement for arbeid for fangers barn.

Kriminalomsorgens nye hjemmeside for barn, miniomsorgen.no, ble presentert, og vi fikk møte Ellen Merete Svendsen som har bidratt med illustrasjoner til hjemmesiden. Hun har

Foreningen for Fangers Pårørende (FFP)

FFP er en organisasjon som gir støtte og rådgivning til pårørende over hele landet, og arbeider for å bedre pårørendes rettigheter. FFP tilbyr pårørende ulike aktiviteter, og har egne tilbud til barn og unge gjennom FFP Ung. FFP er opptatt av dialog og samarbeid med kriminalomsorgen, samt kunnskapsformidling og påvirkningsarbeid overfor kriminalomsorgen, hjelpeapparatet og andre.

også skrevet den nye boken *Hvordan har du det?* som alle barn av innsatte i Region vest skal få av kriminalomsorgen. Miniomsorgen.no ble senere lansert på Supernytt og Nyhetene på NRK1 med kommentarer fra en jente som har hatt pappa i fengsel, justisminister Knut Storberget og Hanne Hamsund, daglig leder i FFP.

De tre innholdsrike dagene i Norge har bidratt til en styrking av en felles europeisk innsats for barn av innsatte, og en styrking av et viktig samarbeid blant engasjerte mennesker og organisasjoner på tvers av landegrensene. ○

Representanter fra 12 forskjellige land besøker Bredtveit fengsel.

Bygger seg en framtid

I januar startet et tømmerprosjekt ved Ullersmo fengsel - et samarbeid mellom skole og verkdrift. Fire lærevillige elever bygger både hus og tro på egen framtid.

Tekst og foto: Jacob Westersund,
Jessheim vg. skole

Tre dager i uka svinger de fire byggfagelevne hammer og sag, og sakte men sikkert reiser de en bygning inne på trevareverkstedet på Ullersmo. Bygningen skal huse et pusserom for verkstedet og et undervisningsrom. Når elevene ikke bygger, sitter de ved hver sin PC på skolen og jobber med utregninger, arbeidstegninger og rapporter. I tømmerprosjektet er nemlig teori og praksis to sider av samme sak.

Reelle valgmuligheter

Elevene på tømmerprosjektet er preget av en optimisme som man ikke ser så ofte i norske fengsler.

- Jeg har lagt store planer for framtida: først fagbrev som tømmer, og deretter kunne jeg tenkt meg å gå på teknisk fagskole. Dette prosjektet er noe helt annet enn annen undervisning jeg har fått i fengsel, fastslår "Zoran."

- Jeg vil beskrive prosjektet slik: Dette er første gang jeg virkelig føler at jeg blir rehabilitert. Denne utdanningen gir meg et helt annet perspektiv, jeg skjønner at jeg har valgmuligheter. Det er også veldig fint å oppleve noe som nærmest er en likestilling. I det praktiske

arbeidet løser vi problemene på byggeplassen sammen med læreren og verksbetjenten, sier "Fritz."

En av elevene er ikke sikker på om han kommer til å ende med fagbrev som tømmer, men også han roser prosjektet - Foreløpig er jeg usikker på om det er tømmer jeg vil bli. Men praksisen her på tømmerprosjektet vil helt sikkert gjøre det enklere for meg å ta et riktig yrkesvalg, sier "Leif."

To nøkkelpersoner i prosjektet

Morten Garborg Kirkemo er byggfaglærer ved skolen på Ullersmo og en av initiativtakerne til tømmerprosjektet.

Verksbetjent Per Egil Nybruket, som selv er utdannet tømmer, følger opp det daglige arbeidet på byggeplassen.

- Tømrerutdanning har vært veldig etterspurt blant elevene, så det var på høy tid at vi fikk i stand et skikkelig fagtilbud. Byggfag hos oss har strandet på den praktiske delen, rett og slett fordi skolebygning er for liten. Vi har tilbudt Vg1 Bygg- og anleggsteknikk i flere år. Det har så vidt latt seg gjennomføre med noen praktiske øvelser i mini-format. Men på Vg 2, altså det nivået som tømrerprosjektet er på, er arbeidsteknikk i "fullskala" en forutsetning. Og ettersom skolebygningen er som den er, var det altså gjennom et samarbeid med verkstedet at vi fant løsningen, sier Morten.

Mens Morten står for teoriundervisningen og kvalitetssikrer helheten i tømrerprosjektet, er

det verksbetjent Per Egil Nybruket som har den daglige ledelsen på byggeplassen. Og Per Egil er definitivt rett mann på rett plass, med svennebrev og 11 års praksis fra tømrerfaget på CV'en.

- Ja, du kan trygt si at jeg får brukt all erfaringen min - både den tømrerfaglige og den fengselsfaglige. I begynnelsen var jeg sammen med elevene hele tida. Men nå, etter fire måneders praksis, er de blitt veldig selvstendige. Det skyldes både at de er blitt faglig sterke, og ikke minst at de er topp motiverte. Prosjektet har gitt dem en betydelig mestringsfølelse, sier Per Egil.

Lærlingplass er målet

Både Per og Morten ser på tømrerprosjektet som en begynnelse til å kunne tilby full fagutdanning som tømrer, altså at Vg2 byggfag skal følges opp av et tilbud om lærlingplass.

- Det sikkert er mange som mener det er urealistisk, både i forhold til sikkerhet og egnede lokaler. Det er utfordrende, men ikke umulig, etter vårt syn. Alle legger merke til optimismen og framtidstroen som preger elevene på tømrerprosjektet. Hvis vi kan toppe den med å gi dem fullverdig fagutdanning, kan vi virkelig snakke om en vellykket rehabilitering. Har du fagbrev og en etterspurt kompetanse - pluss den selvtilliten dette gir - har du trolig svært gode sjanser når du slipper ut, fastslår Per og Morten. ○

Tømrerelevne bygger tre dager i uka. De to siste dagene sitter de på skolebenken og lærer yrkesteori. Foto: Morten G. Kirkemo

Smilet sitter løst hos de involverte i tømrerprosjektet. Til venstre verksbetjent Per Egil Nybruket og byggfaglærer Morten Garborg Kirkemo.

Tømrerprosjekter ved Ullersmo fengsel tar Stortinget på alvor.

Skolen i fengslet bør i større grad tilby hele eller deler av en yrkesfaglig opplæring. Et ledd for å realisere dette er justissektorens videreutvikling av arbeidsdriften. (Stortingsmelding 27/2004-2005)

- I juni 2010 - etter et halvt års undervisning tar elevene eksamen på Vg2 byggteknikk. Praksisdelen i utdanningen har foregått i fengselets trevareverksted.
- Prosjektet har et sterkt fokus på det som er definert som grunnleggende ferdigheter i læreplanverket for skolen: Lesing, skriving, regning og digitale ferdigheter. En erfaring fra skolen på Ullersmo er at de grunnleggende ferdighetene for mange er lettere å tilegne seg i en praksisnær opplærings situasjon.
- VOX - Nasjonalt fagorgan for kompetansepolitikk, med særlig vekt på voksnes læring - bidrar med økonomiske midler til prosjektet.
- Studieinspektør ved skolen, Asbjørn Støverud, oppsummerer erfaringene så langt: Elevene, lærerne og verkstedet er svært fornøyd. Det vil derfor være naturlig å videreføre tømrerprosjektet ved å tilby Vg2 byggfag framover. Det langsiktige målet må være å kunne tilby lærlingplass og full fagutdanning.

REVIDERT NASJONALTBUDSJETT 2010

170 millioner til økt satsing i justissektoren

Kriminalomsorgen styrkes med 40 millioner

Regjeringen foreslår i revidert nasjonalbudsjett for 2010 å styrke kriminalomsorgen med 16 millioner til økt drift og fire millioner til en ny klasse ved fengselsskolen. I tillegg foreslås 20 millioner over Fornyings- og administrasjonsdepartementets budsjett til vedlikehold i fengslene. Stortinget behandlet forslag til revidert statsbudsjett 18. juni.

Narkotikaprogram med domstolskontroll

Det foreslås å forlenge prosjektperioden for narkotikaprogram med domstolskontroll (ND) til ut 2014. Prøveordningen trådte i kraft i 2006 som straffereaksjon for rusmisbrukere i Oslo og Bergen. Ordningen innebærer at rusmisbrukere som tidligere ville ha blitt dømt til ubetinget fengselsstraff, kan dømmes til rehabiliteringsprogram.

Evalueringen av tiltakene i Oslo og Bergen er ikke ferdigstilt. For å sikre en grundig evaluering, legges det opp til at deltakere som tas opp i programmet i 2010 også skal inngå i evalueringen. ○

Narkotikaprogram med domstolskontroll (ND) fire års piloterfaring, hva nå?

– ND er en straff som gir en betinget reaksjon og er et alternativ til ubetinget fengselsstraff for rusmiddelavhengige som dømmes for narkotikarelatert kriminalitet. Prøveordningen har som formål å forebygge ny kriminalitet og fremme domfeltes rehabilitering. Den skal også bidra til å forbedre og samordne de praktiske hjelpe- og behandlingstilbudene for rusmiddelavhengige som omfattes av ordningen, sier Rune Fjeld, KSF.

– Nyttige erfaringer er høstet siden den første deltaker ble tatt inn i ND-ordningen i mars 2006. Forsker Einar Ødegard har i regi av SIRUS sett på hvordan det har gått med kriminalitetsutviklingen og rusmiddelmissbruket for de første 26 deltakerne.

Hovedfunnene i delrapporten fra SIRUS gir en pekepinn om at kriminaliteten går ned og at det tunge misbruket avtar. Einar Ødegard vil ikke konkludere med gode eller dårlige resultater før antall informanter er vesentlig større. Fordi evalueringen ikke har noen kontrollgruppe, vil det også være vanskelig å gi sikre tall på effekten av ordningen. I tillegg er de aktuelle ND-deltakere intervjuet i kontrollerte omgivelser, noe de ikke er i på andre tidspunkter av programmet. Tilbakefallsmåling i kriminalomsorgen foretas to år etter avsluttet dom. Det er gjennomført brukerundersøkelser og andre prosessbeskrivelser. Disse sammen med årsmeldingene gir et grunnlag for å ønske en videreføring av ND. De positive erfaringene er spesielt knyttet til den tverrfaglige sammensettingen av ND-teamene og effekten av å gi

tjenester til den domfelte samlet og koordinert. Dommerne er også positive til de erfaringer som er høstet og har lovende kommentarer til ordningen.

ND-dommen oppleves som krevende og det er ikke uventet at en stor gruppe vil falle fra før dommen er gjennomført. Bakgrunnen til de som har fått ND-dom er preget av lang rushistorie, og de fleste har mange dommer bak seg. Å snu en slik livssituasjon er svært krevende, men ND har vist at de fleste har gjort seg nytte av ND-dommen, selv om ikke alle kommer til målstreken.

Frem til i dag har ND-senterne i Oslo og Bergen mottatt 105 dommer og 15 har gjennomført hele programmet. En stor gruppe har nesten gjennomført, og flere søker seg tilbake til ND etter brudd og reaksjon som har ført til omgjøring av dommen til ubetinget fengsel.

Målet til ND-pilot er å høste erfaringer og lete etter løsninger som kan være verdifulle for ND-ordningen. Fortsatt er det forbedringsmuligheter, og det er

gledelig at regjeringen foreslår i revidert nasjonalbudsjett en utvidelse av prøveperioden frem til 2015. Nå gis det mulighet til å høste mer erfaring. Gjennom ulike evalueringer i regi av KRUS, SIRUS og masterstudenter vil dette gi et bredere grunnlag til å utvikle ND-straffen videre, avslutter Rune Fjeld. ○

Tingrettsdommer Nina Opsahl avgir en ND-dom etter at ND-teamet har vurdert siktede egnet for ND og beskrevet innholdet i oppstarten av programmet. Under gjennomføringen av programmet vil normalt domfelte møte for Tingretten flere ganger. Foto: Kristian Skeie

Dypere i normalitetsprinsippet

Arbeidet med stortingsmeldingen om Straff som virker satte meg på tanken om faglig fordypning – om hva livet i fengsel er, må være og kan være.

Det er nå snart ett år siden jeg ble tatt opp på doktorgradsprogrammet på Institutt for kriminologi ved Universitetet i Oslo. Tittelen på prosjektet mitt er rett og slett "Normalitetsprinsippet i norske fengsler". Er man dømt til en fengselsstraff, er man ikke fradømt sine andre rettigheter hvis det ikke uttrykkelig fremgår av lov eller det er fastsatt i dommen. Det er mange grunner til at normalitetsprinsippet er viktig: det har altså en rettslig side, det er etisk riktig når vi sier at vi står for en human fangebehandling, det har betydning for sikkerheten i fengsel fordi det kan dempe frustrasjonsnivået, og reintegrering i samfunnet må være enklere hvis kontrasten mellom "inne" og "ute" ikke er for stor.

Veileder er forsker Berit Johnsen på KRUS og professor Flemming Balvig ved Universitetet i København. I tillegg er professor Kristian Andenæs min kontaktperson på universitetet. Avhandlingen skal være ferdig i 2012.

I "Straff som virker" heter det at normalitetsprinsippet er en av pilarene for norsk kriminalomsorg. Det sies også noe om hva som inngår i dette prinsippet. For eksempel er importmodellen et viktig uttrykk for en slik tenkning. Mitt arbeid med meldingen vakte altså interessen for å grave dypere i dette. En annen medvirkende årsak var undersøkelsen om livskvalitet i norske fengsler. Undersøkelsen ble gjennomført etter samme mal som tilsvarende undersøkelser i engelske fengsler, så langt det var mulig. Resultatene var etter min mening nedslående: det var liten forskjell. Innsatte i norske fengsler så ut til å ha det like tungt som i engelske fengsler – til tross for en langt høyere standard på mange områder som er lett målbare. Min konklusjon var at vi står i fare for å undervurdere sider av frihetsberøvelsen som har stor betydning for de innsatte. Må det være slik?

I praksis mister innsatte ikke bare friheten, men også andre deler av et normalt hverdagsliv som vi sjelden tenker over. Det er vanskelig å sette seg inn i hvor gjennomgripende frihetsstraffen er. Jeg vil spørre dem det gjelder: hva mener de innsatte selv om

normalisering av hverdagen i fengsel? Hva er det de savner mest, hva må nødvendigvis følge med frihetsstraffen – og hva kan vi gjøre annerledes uten at det går ut over formålet med straffen? Min ambisjon er at avhandlingen skal være til praktisk nytte for kriminalomsorgen. Det skal munne ut i konkrete forslag til omlegginger som bedrer fangemiljøet, som kan få støtte av de ansatte og som er politisk salgbar. Målet er en enda bedre kriminalomsorg, som vil profilere Norge enda tydeligere som et foregangsland på dette området.

Jeg er nå ferdig med en del av det innledende arbeidet. Jeg har hatt en observasjonsperiode ved Horserød fengsel i Danmark, og ved Ila og Bredtveit. La meg benytte anledningen til å takke både ansatte og innsatte for stor imøtekomment under disse oppholdene! Jeg har bestemt meg for kvalitative dybdeintervjuer som metode, og har sendt søknad til Region øst og Region sør om å få intervju innsatte ved Bredtveit, Ringerike og Berg. Utkast til intervjuguide er ferdig, og jeg har meldt prosjektet til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste for godkjenning med tanke på personvern.

En doktorgrad forutsetter forskning på et høyt teoretisk nivå, selv om siktemålet er praktisk. Den vitenskapsteoretiske siden av prosjektet er helt klart det jeg synes er mest krevende – men det er også utrolig morsomt å prøve å sette praktisk innsikt og erfaring inn i en teoretisk ramme. Akkurat nå skal jeg ha ferdig et essay i rettsfilosofi før sommeren. Det handler om rett og moral i straffegjennomføringen – er det alltid det samme?

Til daglig bor jeg i København, men pendler ofte til Oslo. Akkurat nå sitter jeg på Grønland! Selv om det i utgangspunktet er en ferietur, får jeg anledning til å høre på orienteringer fra grønlandske myndigheter blant annet om sosiale forhold. Det er mange utfordringer, og en klar sammenheng mellom sosiale problemer og kriminalitet. Som en del av selvstyreprosessen skal det her i Grønland

bygges et nytt fengsel for de forvaringsdømte, som i dag soner sine tidsbestemte straffer i Danmark. Jeg har hatt en samtale med den nytnevnte leder for Kriminalforsorgen i Grønland, og er selvfølgelig interessert i hvordan deres forståelse av normalitetsprinsippet får betydning for hvordan det nye fengselet blir. Jeg har også møtt en norsk forsker, Evy Frantzen, som arbeider på et dansk-norsk prosjekt om kriminalitet i Grønland.

Jeg ønsker dere alle en riktig god sommer! Og selvfølgelig ønsker jeg Kriminalomsorgen spesielt lykke til med gjennomføringen av alle de gode forslagene i stortingsmeldingen.

Hilsen
Kristin Bølggen Bronebakk ◉

Fra Faget i fokus 2009, workshop om ledelse og lup. Cilje Alexandersen, KSF og Ida Stendahl, Krus følger diskusjonene blant ivrige deltakere fra blant annet Ila, Ullersmo, Stavanger, Hassel og sentralt hovedverneombud. Foto: Ottar Evensen, KRUS

Hvilke gevinster ga LUP?

I forrige utgave av *Aktuelt for kriminalomsorgen* var en av titlene "Fra LUP til varig arbeid rundt gjengangere i Trondheim". Engasjerte LUP-deltakere har tatt utvikling på alvor og tatt med seg engasjementet inn i et reelt prosjekt for gjengangere i Trondheim. Dette er et eksempel på et sentralt regissert program også kan gi grobunn til lokale initiativ og videreutvikling.

Av rådgiver Ida Stendahl, KRUS

Å oppsummere virkninger av LUP er komplisert. Likevel er det viktig å lære av erfaringene med programmet og forsøke å analysere de ulike formene for endring som programmet kan ha vært med å bidra til: Fra den enkelte leders mål om å bli bedre til å involvere sine medarbeidere, til utvikling av ledergrupper, eller til lokale tiltak som gjengangerprosjektet.

Nærmere 550 ledere i kriminalomsorgen har gjennomført ledelsesutviklingsprogrammet (LUP) i perioden 2007 til 2009. Ledere fra alle enheter og nivåer har gjennomført de fire basismodulene og jobbet med lokale utviklingstiltak.

I tillegg har 341 av disse deltatt på lederkurs som egen fordypning – hele 29 kursgjennomføringer over temaer som jus, kriseledelse, konflikthåndtering og møteledelse er tilbaketrukket på KRUS.

Dette har vært en omfattende satsing, noe som var på tide, ettersom det var ti år siden forrige gang kriminalomsorgen hadde en felles satsing for lederne i etaten.

Ved årsskiftet var siste lederkull ferdig med programmet, og selv om det også i 2010 er to "opsamlingsheat" som gjennomfører LUP, er LUP som en felles storsatsing i kriminalomsorgen vel overstått.

Nå står vi foran den virkelige utfordringen, nemlig hvordan vi skal holde investeringen ved like. Hvordan videreføre og videreutvikle tilbud for lederne, og ikke minst ivareta de nye som kommer til?

Forskere og praktikere diskuterer om slike program har effekt – og i tilfelle hvordan de virker, og om det er lønnsomt i forhold til andre tiltak. For å få svar på om LUP har hatt effekt og i tilfelle hvilke virkninger programmet har hatt, ble det gjennomført en

evaluering i 2009. Målet med evalueringen var å undersøke hvordan deltakerne opplevde selve programmet, hva de hadde gjort i etterkant og ikke minst om vi nådde noen av målsettingene med programmet. Det er viktig å understreke at evalueringen kun ser på deltakernes opplevelse av endring og effekt. Evalueringen ble sammenfattet i en rapport som ble utgitt av KRUS i november 2009.

Det ble gjennomført intervjuer av elleve ledergrupper rundt om i kriminalomsorgen og en spørreundersøkelse som ble sendt til samtlige som hadde deltatt, med en svarprosent på femti.

Målet

"LUP skal bidra til at den enkelte skal få økt kompetanse om seg selv som leder og i å utøve ledelse i samsvar med etatens verdier og plattform for ledelse. Den enkelte skal kunne identifisere viktige forbedringsbehov og iverksette viktige utviklingstiltak både

individuell og organisatorisk. For det andre skal programmet styrke ledergruppenes identitet og strategiske fokus, slik at kriminalomsorgen kan arbeide målrettet, systematisk og effektivt med forbedringer. Programmet skal også videreutvikle grunnlaget for en kultur i etaten der refleksjon og kollegaveiledning står sentralt.”

Positiv og engasjerende opplevelse

Å delta på LUP var en positiv opplevelse for de fleste deltakerne. Det generelle inntrykket er at de aller fleste opplevde deltakelse som engasjerende, og at det ga inspirasjon til å jobbe med eget lederskap. Programmet ble opplevd som gjennomført, med relevant innhold, god regi, og med dyktige prosessledere. Alle ledernivåer og funksjoner ga positive tilbakemeldinger når det gjaldt den generelle opplevelsen, men det var særlig verksmestrene og de midterste ledernivåene, altså enhetsledere og assisterende/ mellomledere, som var mest positive til nytte og relevans. Førstelinjen og toppledelse var mer moderate til hvilken nytte de hadde av å delta.

Bedre kjent med seg selv og andre

De aktivitetene som hadde til hensikt å øke selvinnstikk, kunnskap om seg selv som leder, og kjennskap til sine kolleger, ser ut til å ha gitt den tydeligste virkningen. 72 % mener at LUP har gitt dem mer selvinnstikk og større innstikk i hvordan de er som ledere. 57 % mener at LUP har bidratt til at de har blitt bedre kjent med kollegaene sine. I LUP var det lagt opp til flere aktiviteter som krevde at deltakerne presterte foran andre, ga hverandre tilbakemeldinger og delte sine erfaringer. Det er en gjennomgående oppfatning blant deltakerne at samlingene var preget av stor takhøyde og etablert trygghet i mindre basisgrupper. Det kan se ut som dette også i noen grad kan ha blitt overført til jobbsituasjonen. Flere uttrykker at de har blitt tryggere på seg selv som leder etter deltakelsen.

Om form og innhold

Det er særlig måten programmet ble drevet på og hvordan det var bygget opp, som ble fremhevet som årsak til suksess. Metodikken som la vekt på prosess istedenfor formidling av teori, deltakeraktivitet og praktisk trening har slått godt an. Det ser også ut til at dette grepet har vært med å øke overføringen til hverdagen. Flere sier at de forbinder denne Lupen med å bli ”bygget opp” og at de ble utfordret i forhold til eget potensial og utviklingsområder.

Samtaletrening med video og tilbakemeldinger ga mye læring. Flere sier at de har brukt dette i etterkant, i form av at de har gjennomført samtaler de har trent på og fått veiledning i forhold til. Ikke minst var det å observere andre lærerikt. En uttrykker det slik:

Suksessfaktorer

En uttrykte at en viktig virkning av LUP er at det har gitt en felles basis, felles ”knagger”, og det at ledere på alle nivåer deltok var viktig i seg selv. Verksmestrene er den gruppen som tydelig er mest fornøyde, en gruppe som kanskje har vært mindre ivarett når det gjelder utvikling av lederkompetanse? Erfaringsdeling, det å være sammen med andre ledere, gir trygghet og mulighet for læring. Et klart flertall var også positivt til måten kullene ble delt inn på, noe som gjorde erfaringsdeling på tvers mulig. Topplederne var mer skeptiske, og kunne i større grad ha ønsket at de reelle ledergruppene deltok sammen. Prosessmetodikk og praktisk trening er allerede nevnt som et godt grep, og ikke minst fikk kurslederne svært gode tilbakemeldinger. De evnet i stor grad å skape det drivet og den tryggheten som var nødvendig.

Utfordringer

Hvilke holdninger man har til slike program gjenspeiler hvilke forventninger man stiller med til første samling. Å finne tid i en travel hverdag og overføre det man lærer på kurs til egen virkelighet er krevende. Forventninger til hva man skal få og hvor mye innsats det krever av en selv vil påvirke effekt og virkninger. Tid og overføring til egen hverdag var en utfordring også her. Å integrere et så omfattende program i organisasjonen er ikke lett, og ofte blir det stående som en enkeltstående satsing med en begynnelse og slutt. Noen ledergrupper uttrykker at de har tatt tak i noe av det de jobbet med i LUP og ført det videre i eget arbeid med utvikling av ledergruppa. Andre har i mindre grad grepet denne muligheten.

Videre viser evalueringen at målet om å styrke det kollektive lederskapet, det strategiske fokuset, i mindre grad er nådd. Det er i hvert fall vanskelig å få øye på slike virkninger gjennom de undersøkelsene som er gjort. Modellen som ble valgt for LUP-gjennomføringen var horisontal: alle ledere på samme nivå deltok sammen i kull. Det betyr at de reelle ledergruppene var fordelt i ulike kull. Mye tyder på at denne inndelingen hindret

slike kollektive virkninger og i større grad støttet opp om det individuelle fokuset.

Det er flere som uttrykker at det ikke var fullt samsvar mellom innholdsmengde og tid. Det ble for mange temaer og for kort tid til fordypning og refleksjon. Siden det er lenge siden forrige utviklingstiltak for ledere, kan en tenke seg at det var mange behov i etaten som skulle dekkes gjennom et slikt program. En felle kan være å gape over for mye. Noen etterlyser en tydeligere rød tråd og målformulering. Dette handler også om grad av integrering, og at LUP ikke bare blir en ”happening” ved siden av. En reflekterer over dette:

Hva nå?

LUP er en omfattende investering for kriminalomsorgen og for den enkelte som har deltatt – og som ikke minst har skapt masse engasjement og positive tiltak lokalt. Utfordringen nå er å ivareta denne og finne nye, gode strukturer som er mulige å integrere i regioner og enheter. Dette løses ikke nødvendigvis med en ny LUP. Det er mange måter å utvikle og ivareta ledelse på. Ofte ser man at det er de små, varige strukturer ute i praksisfeltet som gir resultater. Ikke minst har vi en utfordring i å ivareta de nye lederne som kommer til – for eksempel overgangen fra betjent til første betjent, eller fra saksbehandler i friomsorgen til leder, et utfordrende steg som har fått for lite oppmerksomhet. Førstegangslederne er sårbare, og samtidig ligger det et stort potensial i å sette inn støtet her. Å finne gode strukturer for å støtte de nybakte lederne er antakelig en svært god investering for ledelse også høyere opp i organisasjonen.

Et første skritt på veien for å ivareta førstegangslederne er et nytt tilbud på KRUS i november: ”Faglig forum for ledere – nettverksbygging for nye ledere”. Velkommen til alle dere som har blitt ledere for første gang, eller har fått ny lederrolle i kriminalomsorgen! ○

Ledelsesutviklings-programmet i kriminalomsorgen 2007 – 2009, en sluttevaluering ved Ida Stendahl og Kristin Stenshol, er utgitt i serien KRUS rapporten som nr 2/2009.

Rapporten kan leses i sin helhet på nettsidene til KRUS.

Kriminalomsorgen i Georgia

The Norwegian Mission of Rule of Law Advisers to Georgia (NORLAG) har vært stasjonert i Georgia i over fem år. NORLAG består av seks norske medlemmer og fire georgiske. Arbeidet til de to fra kriminalomsorgen består i rådgivning og påvirkning av myndighetspersoner, opplæring av ansatte og å bidra til å bedre forholdene for innsatte i fengslene. Georgia sliter i dag med et raskt økende fangetall som ligger langt over gjennomsnittet i verden, overbefolkede fengsler og svært få tilbud til innsatte. Ansvarlige myndigheter ønsker å bedre innholdet i soningen, men den økonomiske situasjonen gjør at man har liten mulighet til dette.

NORLAGs 5-årsjubileum oktober 2009.

Tekst: Siri Gaarder Brock-Utne og Jonny Skogstad, pt. Norlag

NORLAGs sammensetting

NORLAG består for tiden av to fra kriminalomsorgen, Siri Gaarder Brock-Utne fra Tromsø fengsel og Johnny Skogstad, Bredtveit fengsel, to dommere, en statsadvokat og en forsvarsadvokat. De georgiske ansatte er en jurist, to oversettere/ prosjektassistenter og en sjåfør. Sammen dekker vi hele straffesaksjeden, med unntak av politiet. Samarbeidet på tvers av skillelinjene er en av styrkene til NORLAG. Vi samarbeider blant annet med domstolene, departementet for kriminalomsorgen og fri rettshjelp, Justisdepartementet, opplærings-senteret for fengsels- og friomsorgsansatte (PPTC), internasjonale og nasjonale organisasjoner, direktører i fengslene og ledere av lokale friomsorgskontor.

Et av vakttårnene i det nye fengselet i Ksani.

Georgia

Georgia kan sammenlignes med Norge på noen områder. Georgias innbyggertall på 4,4 millioner, er omtrent det samme som i Norge. Landet har vakker natur med høye fjell og djupe daler, og i vest grenser landet til hav. Befolkningen er gjestfri og innbyggerne er

stolte av det landet har å by på. Men der stopper også mye av likhetene.

Georgia er et lite land med et areal på 69 875 km², litt under en fjerdedel av arealet til Norge. Mens Norge ligger på topp på FNs liste over beste land å bo i, er Georgia et fattig land i Europa – og mange vil påstå at Georgia ikke ligger i Europa, men i Asia. Antall personer som lever under fattigdomsgrensen er høy, og spesielt på landsbygda er det mange som har det vanskelig. Landet har opplevd fem kriger siden løsrivelsen fra Sovjetunionene i 1991 og sliter fortsatt med ringvirkninger etter krigen med Russland i august 2008. Den globale finansielle krisen har rammet landet meget hardt, og investeringene har falt, selv om de nå ser ut til å ta seg opp igjen.

Kriminaliteten var etter løsrivelsen fra Sovjetunionen i 1991 høy, og landets hovedstad, Tbilisi, ble av mange regnet som en av de farligste hovedstedene i Europa å oppholde seg i. Etter den fredelige rose-revolusjonen i 2003, der Mikheil Saakashvili overtok makten etter Eduard Shevardnadze, erklærte myndighetene nulltoleranse for kriminalitet. Det førte blant annet til at det ble innført lange straffer for mindre vinningskriminalitet og mindre alvorlige narkotikaforbrytelser. For eksempel kan man få fem års fengsel for å stjele en mobiltelefon.

Kriminalomsorgen i Georgia

Antall innsatte i Georgiske fengsler har steget fra ca. 6.500 for fem år siden til 22.500 i dag, noe som gjør at per 100.000 innbyggere sitter det 490 i fengsel. Gjennomsnittet i verden er 150 per 100.000. I Norge har vi ca. 70 innsatte

pr. 100 000. I tillegg har Georgia ca 27.000 personer underlagt friomsorgen, i all hovedsak er dette betingede dommer, hvor ett av vilkårene er ukentlig oppmøte på friomsorgskontoret for å avgi fingeravtrykk. I Norge har friomsorgen rundt 2.500 aktive saker (Kriminalomsorgens årsstatistikk, 2008). Et så stort antall personer underlagt kriminalomsorgen fører selvsagt til at myndighetene her har et stort problem med overbefolkning og dårlige forhold i fengslene, og for få ansatte i systemet. For eksempel har friomsorgen 87 ansatte som skal jobbe med de 27.000 dømte, det gir et snitt på rundt 310 personer per ansatt. I Tbilisi har noen ansatte i friomsorgen opp mot 500 personer de skal følge opp.

Det er 18 fengsler i Georgia, spredt utover landet. NORLAG har besøkt alle fengslene, sett på forholdene og snakket med ansatte og innsatte. Det største fengselet tar 3.800 innsatte, og i ungdomsfengselet utenfor Tbilisi sitter det 150 ungdommer mellom 14 til 18 år. 22 av disse er dømt for mord. Mange av fengslene er overbefolkede, og i mars brant det i et av dem. Dette var et fengsel som hadde en kapasitet på 1.600 innsatte, mens det på branntidspunktet var 2.809 innsatte. En person omkom i brannen. I dette fengselet var det 103 ansatte, 85 jobbet som vakter eller inspektører.

Ansatte som jobber i fengslene som vakter er stort sett personer uten noe særlig utdanning. Det som kreves er at man gjennomfører en 14 dagers opplæring gjennom PPTC. Vaktene blir veiledet av inspektører, det man i Norge ville kalt for fengselsbetjenter, og disse er stort sett utdannet som jurister. De fleste som jobber i friomsorgen er også jurister.

Det er svært få sosialarbeidere som jobber i friomsorgen, fordi det er en relativt ny yrkesgruppe i Georgia. En vakt i et fengsel tjener rundt 600 lari i måneden, noe som tilsvarer ca. 2.150 kroner, mens inspektørene tjener mellom 800-1.000 lari, rundt 3.200 kroner. Saksbehandlerne i friomsorgen tjener omtrent det samme som inspektørene i fengslene.

Når man vet at straffene er lange, de innsatte har ikke aktivitetstilbud, fengslene er overbefolkede og antall ansatte få, kan man forestille seg hvilke problemer myndighetene har med å få kriminalomsorgen opp på et nivå som tilfredsstillende internasjonale standarder. Dette er noen av problemstillingene vi fra kriminalomsorgen i NORLAG jobber med og bistår i.

Gjennom møter med ministeren, departementet og avdelingene prøver vi å påvirke og gi råd. Vi har et meget godt forhold til det nye departementet, Ministry of Correction and Legal Assistance (MCLA) som ble opprettet februar 2009 og samarbeider godt med ansatte i fengsels- og friomsorgsavdelingen, samt PPTC. NORLAG har hatt opplæring for ansatte i politiarrestene for å styrke varetektsinnsattes rettigheter, og har bistått med annen opplæring i fengslene. Vi har fokus på samfunnstjeneste og alternative straffer, et arbeid som har samlet alle yrkesgruppene i NORLAG. Videre sitter vi i arbeidsgruppene som er opprettet for å jobbe med den nye kriminalreform som skal gjennomføres fra 2009 til 2013. Vi har dessuten samarbeidet med departementet om den nye fengselsloven og arrangert seminarer der loven var tema. Sammen med PPTC utarbeider vi opplæringsplaner for ansatte i fengslene og friomsorgen. Vi har startet opp aktiviteter i noen fengsler, der innsatte blant annet har fått opplæring i bruk av pc, diverse kurs i brukskunst og andre praktiske yrkesrettede fag, aktiviteter som i seg selv er utviklende og som vil være relevante etter løslatelse. Disse aktivitetene er blitt utført av frivillige organisasjoner, noe som har ført til at man har fått inn nye grupper ansatte i fengslene, som er fra det sivile samfunnet. Dette har igjen bidratt til større åpenhet rundt fengslene og forholdene der. Prosjektene har vært vellykkede, men utfordringen er nå å få myndighetene til å overta ansvaret for dem. Det er noe myndighetene ønsker, men har vansker med å finansiere. I tillegg samarbeider vi tett med internasjonale organisasjoner som UNICEF, EU og Penal Reform International (PRI) for å ha større gjennomslagskraft i arbeidet vårt.

Oppstilling ved åpningen av det nye fengselet i Ksani.

Minister Khatuna Kalmakhelidse og leder av fengselsavdelingen Anton Kelbakiani i samtale med Johnny Skogstad.

Personlige erfaringer

Siri Gaarder Brock-Utne begynte å jobbe i Georgia august 2009, mens Johnny Skogstad startet sitt arbeid i januar 2009. Han overtok som leder av kontoret i juni 2009 og har hatt denne stillingen i et år, før han avslutter sitt oppdrag i juli i år. Siri Brock-Utne har kontrakt ut oktober. Vi jobber begge med spørsmål knyttet til friomsorgen og fengsel, samtidig som vi er knyttet til andre prosjekter.

Oppholdet har for oss begge vært meget spennende, og erfaringene, både arbeidsmessig og personlig, er verdifulle. Vi har fått oppleve noe helt annet enn det vi er vant med fra norsk kriminalomsorg, både negativt og positivt. Det gir også perspektiver på egen jobb og praksis i Norge, og vi får mye kunnskap om europeiske fengselsregler og internasjonale standarder. Det er åpenbart at det også kan gjøres forbedringer i vårt system, og vi vil ta med oss erfaringer og nye problemstillinger tilbake.

Samtidig bor man i et land som har en helt annen kultur og levestil. Georgierne har sterk tillit til den georgisk ortodokse kirken og mange bekjenner seg til denne. Familiebandene er sterke, og det å gifte seg og få barn er noe av det viktigste man gjør. I familien støtter man hverandre, og det er helt vanlig at de som har inntekt deler denne med andre familiemedlemmer som har dårlig råd.

Siri Brock-Utne og Johnny Skogstad fra NORLAG underskriver samarbeidsavtale med det georgiske utdanningscenteret for fengsel og friomsorg.

Siri Brock-Utne og Johnny Skogstad følger byggingen av mor-barn huset som er støttet av norske myndigheter.

De som ikke har en familie å støtte seg på, eller som på andre måter faller utenfor samfunnet, har det meget vanskelig. Det finnes nesten ingen sosiale goder. Velferdssamfunnet slik vi kjenner det, eksisterer ikke. Pensjon er på 80 lari, det er ca. 290 kroner per måned, noe som selvsagt er meget vanskelig å overleve på. Dette fører til at mange eldre tigger i gatene og klarer seg på denne måten. Arbeidsløsheten er stor og mange lever under fattigdomsgrensen, samtidig som man i Tbilisi ser store og dyre SUV kjøre rundt. Kontrastene er noen ganger veldig store.

Som nordmann og utlending blir du godt tatt i mot av det georgiske samfunnet. Innbyggerne er utrolig gjestfrie og imøtekommende og deler mer enn gjerne det lille de har med deg. De liker å tilberede georgisk mat og nyte dette sammen med god vin, da gjerne laget på saperavi-druen - en georgisk druetype.

Videre drift av NORLAG

Slik det ser ut nå, er driften av NORLAG garantert ut 2010, med sannsynlig forlengelse ut 2012. Vi vil på det sterkeste anbefale alle som har mulighet til å jobbe i utlandet gjennom Styrkebrønnen til å gjøre dette. Det er en erfaring som setter spor og som både faglig og personlig gir deg opplevelser du vil bruke og huske hele livet. ○

Justisdepartementets forskningsseminar

Barn som begår alvorlig

Statssekretær Astri Aas Hansen ønsket velkommen til Justisdepartementets forskningsseminar 10. juni om barn som begår alvorlig kriminalitet. - Forskning må være en del av kunnskapsgrunnet for å utforme gode tiltak, sa hun og påpekte at forskningsresultater og diskusjon om dem bør involverer brukerne av forskningen.

Tekst og foto: Seniorrådgiver Grethe R. Fodstad, Kriminalomsorgsavdelingen

Hun sa at barn som begår kriminelle handlinger ofte roper om hjelp. - De har komplekse problemer, hjelpen tar tid og krever samarbeid mellom profesjoner. Jeg er derfor veldig glad for at dette seminaret samler deltakere fra flere departementer, justissektoren, barnevernet, helsesektoren, ulike forskningsmiljøer, høyskoler og universitet. De barna vi skal snakke om er fylt 15 år - er over den strafferettslige lavalderen, men under 18 år og derved fremdeles mindreårige. Dette fordrer at vi tar særskilte hensyn, understreket hun.

Justisdepartementet har etablert et prosjekt om hvordan barne- og ungdomskriminalitet kan bekjempes. Prosjektet følger blant annet opp NOU 2008: 15 Barn og straff og vil fremme forslag til lovendringer og tiltak for Stortinget neste år.

Straffereformer – veier til sosial integrasjon etter soning

Professor Paul Leer-Salvesen, Universitetet i Agder, tok tak i tittelen på stortingsmeldingen "Straff som virker". Han satte tittelen inn i en idehistorisk/filosofisk tradisjon og mente at dette er et slagord som plasserer norsk kriminalpolitikk i den utilitaristiske (dvs. nytte-) tradisjonen. - Et alternativ er "Gode oppgjør for partene", mente han. Videre var han opptatt av domstolenes handlingsrom; han fryktet en tendens mot mer universalisme og mindre partikularisme, med andre ord fra det spesielle til det generelle eller at man ikke ser det enkelte individ.

Hvem er de unge kriminelle og hva sier evidensbasert kunnskap om straffereaksjoner som virker?

- Det er ingen forskning som sier at straff virker, sa forsker Tore Andreassen, Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. Han mente at det egentlig er ganske normalt for unge å begå kriminelle handlinger, men for de fleste går det over. Det er tre til fem prosent som fortsetter i voksen alder. Man kan se dem allerede i barnehagen, de lærer seg ikke de normale sosiale ferdighetene, sa han. Han minnet også om at man ikke bare må se på det enkelte individ, men også omgivelsene. - Et eventuelt institusjonsopphold må bare være en del av et helhetlig opplegg. Det er viktig å samordne alle instansene overfor den enkelte, sa han.

Andreassen var også innom at reaksjoner

virker ulikt for de ulike unge. Derfor er det viktig med tilpasset reaksjon. Generelt er individrettede og hjemmebaserte tiltak best, eventuelt en institusjon hvor den unge tas hånd om. Dette kan være en type fengsel, men hensikten skal ikke være å straffe.

Kompetanseutvikling og utsatte unges deltakelse i samfunnet

- Frihetsberøvelse som straff undergraver rehabiliteringen, sa professor Pär Nygren, Høgskolen i Lillehammer. - Kan man separere straff og rehabilitering i tid? spurte han. - Målet må være individualisert omsorg som legger til rette for individets naturlige endring av sitt handlingsmønster, mente han. Han la også vekt på tverrfaglig samarbeid og at individet utvikler kompetanse som gjør det i stand til å delta sosialt, realisere sine behov og mål.

Seminarleder Sigurd Schultz og professor Pär Nygren, Høgskolen i Lillehammer

kriminalitet

Å lære sosial handlingskompetanse – nettverksbygging og integrasjon

- Kan man bremse en kriminell utvikling uten straff, spurte forsker Jens Bay, Treningsskolen i København. Han er et kjent navn også i norsk kriminalomsorg via konsekvenspedagogikken som blant annet er det faglige fundament for Leira. Konsekvenspedagogikken hviler på læringsbegrepet.

Svaret han ga på sitt innledningsspørsmål, var at straff har ingen positiv effekt på å stanse en kriminell utvikling. I stedet trakk han frem betydningen av å utvikle kompetansetilbud for de unge som faller fra. I Danmark er denne institusjonen overført til Undervisningsministeriet, noe som gir fleksibilitet. Skolen bygger på en konsekvenspedagogisk tone og holdning.

Forsker Jens Bay, Treningsskolens Arbejdsmarkedssuddannelse, København

Jens Bay fremholdt at oppdragelsesbegrepet ikke kan profesjonaliseres. Oppdragelse kjennetegnes av en emosjonell basis. Derfor er det ikke oppdragelse, men læring i ungdomsinstitusjonene. Læring har også en viktig sosial side, fremholdt han. Videre sa han at behandling ikke er løsningen.

Han trakk frem pedagogikkens bud

- Utdannelse i stedet for behandling
- Læring i stedet for oppdragelse
- Holdninger fremfor regler
- Fremtid fremfor fortid
- Frihet fremfor determinisme
- Begrunnelse fremfor årsaker
- Konsekvenser fremfor strategier
- Ansvar fremfor grenser
- Fellesskap fremfor individualisme

Han viste til faren ved diagnostisering fordi vi da ikke ser hva vi kunne gjort annerledes.

- De unge må gis opplevelser og erfaringer slik at de kan skille mellom riktig og galt, sa han og minnet om grunnlaget for sosial læring:

Du må ta ansvar for egen fremtid.

- Din fremtid avhenger av hva du selv gjør.
- Du må ta ansvar for selvvalgte handlinger.
- Du må skape sammenheng mellom ord og gjerning.
- Du må behandle andre med samme verdighet som seg selv
- Du lever i et sosialt fellesskap – i samspill med andre, dette bygger på lover og regler ○

Assisterende direktør Kriminalomsorgen region vest, Leif Waage, forsker Tore Andreassen, Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet og nestleder ved ungdomsenheten i Region vest, Jorunn Foss

En kunnskapsbasert kriminalomsorg

Programgruppen, som i år besto av Hilde Lundebø, Region nordøst, Jan Erik Sandlie, KSF og Harald Føsker, KRUS, hadde valgt å hente de aller fleste av innleiderne på den tolvte Faget i fokus-konferansen blant etatens egne ansatte. Tre innledere kom utenfra. Her kommer glimt fra deres innlegg. De fleste presentasjonene på konferansen finner du på www.krus.no.

Tekst og foto:
seniorrådgiver Grethe R. Fødstad, KSF

Omstilling og ledelse

Rektor Jan Grund ved Høyskolen i Akershus har jobbet mye innen helse- og innen kultur-sektoren. For ansatte i kriminalomsorgen er det kanskje like relevant at han er sønn av kriminalmeldingens mor, Inger Louise Valle. Han var et par og tredve år da hans mor var justisminister og la frem meldingen.

– En faglig spennende og nyskapende melding, som møtte motbør den gang. Kanskje fordi det var lagt mer vekt på å levere, men ikke så mye på å posisjonere og mobilisere, sa han og understreket at alle tre aspektene må ivaretas. Hun la nok mer vekt på ledelse i form av å skape oppslutning og begeistring for dristige visjoner og mindre vekt på administrasjon – som handler om styring, koordinering og kontroll. Som leder må du beherske begge arenaer, sa Grund.

Han var også opptatt av de mange avveininger en leder må foreta:

- Være opptatt av mennesker – effektivitet
- Makt – tillit
- Fag – økonomi
- Individ – samfunn
- Sterke personer – gode arbeidslag
- Selvstendighet – koordinering
- Ledelse – medvirkning

Drømmelederne beskrev han blant annet som:

De er glade i mennesker, engasjerer og inspirerer medarbeiderne og de gleder seg over medarbeidernes utvikling og suksess. Videre legger de til rette for feedback, læring og utvikling i det daglige arbeid. Så mye som 70 til 90 prosent av all læring skjer ved å praktisere på jobb, minnet han om.

Drømmemedarbeiderne beskrev han som motiverte og sosialt omgjengelige, med positivt selvbilde og evne til å se en sak fra flere sider. I tillegg er de resultat- og oppgaveorienterte, fleksible og endringsorienterte – og – i god fysisk form, utholdende og med godt humør.

Utfordringer for ledelse i offentlig sektor:

Her trakk han frem rolleavklaring mellom politikk, forvaltning, drift, eierskap, styre og

ledelse. Kort sagt: utfordringen er å gå fra utredninger, papir og mer papir, møter og byråkrati til strategisk utviklende og lærende offentlige virksomheter. Ledelse av kriminalomsorgen krever sans for effektivitet, kvalitet og prosjektarbeid, sa han. Dette utdypet han slik: lederen må håndtere politikk, byråkrati, drift, mennesker og endringsprosesser. I tillegg må lederen være tydelig og ha integritet, foruten å kunne jobbe i gråsoner mellom prosjekter og linje og kunne delegere.

Rektor ved Høyskolen i Akershus, Jan Grund

– *Mennesker med samme diagnose kan fungere ulikt, de må forstås ut fra sin kontekst. Dermed blir kontrollert design på forskningen problematisk.*

Professor Siri Gullestad, UiO

Førsteamanuensis ved Handelshøyskolen BI, Cathrine Filstad

Arbeidsplassen som læringsmiljø

- Tidligere så man på læring som en individuell prosess. Nå er man mer opptatt av læring gjennom erfaring, sa førsteamanuensis Cathrine Filstad. – Da blir lederens oppgave også å være veileder og tilrettelegger. Hva må man kunne for å praktisere godt, spisset hun sitt budskap til. Hun gikk inn på arbeidsplassen som læringsmiljø. Her må man gå fra kunnskap til kompetanse gjennom praktisk arbeid. Videre mente hun at det er viktig å utvikle en sterk læringskultur. – Dette innebærer også tid til refleksjon, fremholdt hun.

Vadsø fengsel var årets nykommer på fagcaféen

Hva er evidensbasert praksis

Siri Gullestad, professor i klinisk psykologi ved Universitetet i Oslo, og leder for psykologisk institutt, stilte innledningsvis spørsmålet: Hva skal vi forstå ved begrepet evidens- eller forskningsbasert praksis? Evidens betyr det som er innlysende sant, og dermed det som psykologene skal arbeide på bakgrunn av. I dag er evidens blitt et nytt flaggord, mente hun.

- Hva er den beste kunnskapen? Konkluderer vi for raskt om hva som er best og utvikler behandlingsveiledere på bakgrunn av dette? Hun viste til USA hvor det at man skal få behandling basert på Best Practice, kan føre til en sak for forsikringsselskapene og erstatning – om du ikke fikk det aller beste. Dette kan være en trussel mot faglig selvbestemmelse / autonomi, sa hun. – Forskning og metoder markedsføres, samtidig kan det være vanskelig med randomiserte og kontrollerte forsøk på dette området, sa hun.

- En sentral problemstilling er: Hva virker for hvem? Her fremholdt hun blant annet at man ikke bare bør se på diagnosen, men få pasienten ut av diagnosen og ut i den sosiale situasjon. Hva er han redd for? Hva trenger han å jobbe med? Hva kan personen være motivert for? Er det institusjonen eller personen selv som mener han skal gå i behandling?

- Mennesker med samme diagnose kan fungere ulikt, de må forstås ut fra sin kontekst.

Ullersmo fengsel informerte om kokkeskolen

Professor Siri Gullestad, UiO

Dermed kan kontrollert design på slik forskning bli problematisk. Man bør gå fra en utvendig beskrivelse til - hva er jeg redd for, hva trenger jeg å jobbe med? Personer er ulikt motivert, man må reflektere over den enkeltes motivasjon. Dette er en parallell til det som gjøres i kriminalomsorgen, mente hun. Siri Gullestad la vekt på den betydningen som terapeutens personlighet har for om behandlingen blir vellykket. - Relasjonen er viktig for kvaliteten, sa hun og trakk frem begreper som allianse med pasienten, demokratisk og atmosfære som avgjørende viktig. ○

Koret fra Halden fengsel underholdt på kvelden

Bergen fengsel tildelt Kriminalomsorgens arbeidsmiljøpris for 2009

For å markere hvor viktig det er å jobbe aktivt med HMS og arbeidsmiljø deler Det sentrale arbeidsmiljøutvalget i kriminalomsorgen (SAMU) ut en årlig arbeidsmiljøpris. Prisen, som er et diplom og 50 000 kroner, ble i år delt ut for sjette gang.

Tekst og foto:
seniorrådgiver Grethe R. Fodstad, KSF

Prisen for 2009 gikk til Bergen fengsel, og ble delt ut på Faget i fokus. Våren 2009 iverksatte fengselet Feel Good Prosjektet, et prosjekt med vekt på kosthold, trening og trivsel, helse og ulike tiltak som kunne være med på å gi større samhold og tilknytning til arbeidsplassen. Det ble lagt stor vekt på å involvere flest mulig av de ansatte. Prosjektet videreføres, noe justert, i 2010 ◦

*Fengselsleder Kari Øvrebø og
hovedverneombud Jann Martin Fjellbakk*

Bøker om døden og sorg

Av forsker og dr. philos Yngve Hammerlin, KRUS

Bøkene er ikke oversatt til norsk. Bøkene kan kjøpes via hjemmesidene til Dansk Psykologisk Forlag: www.dpf.dk
Formatert på bøkene er noe større enn A4
Prisen pr. bok varierer mellom DKK 238.- (inkl. moms; 190.- ekskl. moms) til DKK 198.- (inkl. moms; 159.- ekskl. moms)

I alle årene som jeg har arbeidet med døden som tema har jeg gang på gang undret meg over at mange av bøkene som omhandler dødsprosessen, sorgprosessen, tilstanden og hendelsen død er så teknisk, kjølig og skjematisk formidlet. Hvor ofte leser man ikke at sorgen i forbindelse med å ha mistet en nær person foregår i definerte faser og nærmest på en lineær og mekanisk måte.

For en del mennesker er slike sorgprosessers faseinndelinger sikkert gjenkjennelige og til hjelp; for andre er de slett ikke det fordi situasjonen, smertespråket og opplevelsen kan være så forskjellig. Derfor ble jeg tilfreds da jeg fikk tilsendt tre bøker om døden fra Dansk Psykologisk Forlag tidlig i 2009. De er forfattet av psykolog Rikke Høgsted – med lang erfaring i kriseterapi, psykisk førstehjelp og medmenneskelig støtte. Hun har arbeidet blant annet innenfor Dansk Røde kors, Kræftens Bekæmpelse, Forsvarets Institut for Militærpsykologi og rådgivningen Unge & Sorg. Sammen med fotograf Kajsa Gullberg og grafisk designer Alette Bertelsen har hun klart å skape tre aldeles vakre, nære og innspillsrike bøker om døden, sorgen og minnene.

Det er tre bøker som er svært personlige i formen, og de omfatter en rekke emner og spørsmål som på personnivå er svært eksistensielle og viktige. De angår vår egen og våre næres død og har tre undertemaer: Med kærlig hilsen (59 sider) – som er avskjedens, ettertankens og samtals bok. Det poengteres at en opplevelse av god avskjed for én person, kan være feil for en annen, og at en avskjed fra livet verken kan, eller skal, settes på formel, men "bogen giver en mulighed for at stoppe op, mens tid er og forholde sig til sin egen død, hvornår den end indtræder."

Den neste boka kalles Mindesbogen (90 sider) og målet med den er å gjøre minnet av å miste en nær person levende gjennom ord og tanker. Boka er rik på innspill som bygger på den avdødes biografi og fortellinger om personens milepæler, interesser, opplevelser og hendelser i livet. Den er – som forfatteren informerer om i introduksjonen – en narrativ tilgang til livet, det vil si at livet består av mange forskjellige historier, livshistorier som flettes inn i hverandre, og som skaper det enkeltes menneskes unike personlige liv.

Ifølge forfatteren er denne boka også formet som et narrativt forhold til døden – som en slags inspirasjon til en fortellende dialog med den avdøde (og andre) gjennom historier, verdier og livserfaringer som den avdøde utfoldet og virket gjennom.

Den tredje boka kalles Sorgbogen (90 sider) – med undertittelen "få det bedste af fortiden med ind i fremtiden". Denne boken bygger på en rekke samtaler med mennesker som har mistet en nær og kjær. Samtalene spenner mellom historier om savn, ensomhet, lengsler, vrede, skyld, fortvilelse, angst og meningsløshet – men også historier om lettelse, innsikt, livsglede, styrke, håp, takknemlighet og kjærlighet. Boka er bygd opp slik at noen sider er varlige, forsiktige og stillferdige, mens andre bygd opp rundt refleksjoner og ettertenksomhet – atter andre inspirerer til utadvendthet. Livets dialektikk framheves. Noen sider, sier forfatteren er lyse – andre mer mørke.

Gjennom en faglig god og nær tekst og ved vakre fotografier og en svært god grafisk design klarer Høgsted, Gullberg og Bertelsen å forme tre bøker som nettopp fanger vårt allsidige forhold til en avdød på en mangfoldig og rik måte, og som er bøker vi over tid kan skrive i, bruke og ha en nærhet til. Gjennom tekst og bilder blir de involverte de aktive og skapende fortellerne i en dialog med bøkens tematiske og emnemessige innspill, tankeformidling og spørsmål - ikke på en bundet, men på en åpen og kreativ måte. Man inviteres til å bringe fram tanker, skrive dem ned i bøkene, formidle dem.

Disse bøkene har for meg to bruksnivåer: Det ene omfatter det personlige; det andre nivået er det faglige: Bøkene er så rike på tanker og innspill som også er viktige påminnelser når man samtaler med familiemedlemmer, venner, kolleger eller andre som har mistet en nær person. Jeg tenker mennesker i fengslene. I snart tretti år har jeg virket som forsker i etaten og har ikke minst arbeidet mye med dødsproblematikken i fengslene. Men hvor ofte hører jeg ikke gjennom samtaler fra mange som sitter i fengsel om den dype sorgen og fortvilelsen de sliter med som følge av at de har familiemedlemmer, venner, kjærester og andre viktige personer for dem

som er alvorlig syke og døende, og som de så gjerne skulle ha vært nær, men som det på grunn av fengslingen er svært umulig å gjennomføre; også sorgen og fortvilelsen over ikke å ha kunnet sørge sammen med andre etter et dødsfall nevnes ofte.

Mange betjenter, medfanger, prester og helsepersonell har påpekt hvor problematisk og utfordrende sorgopplevelsene kan være i et fengsel. Samtalene kan være svært vanskelige, og ikke minst kan kulturelle forskjeller føre til at man som stedlig omsorgsperson kan føle seg usikker. At mennesker dør i fengslene, og at man erfarer at mennesker som er i fengsel – enten de er fengslet, eller arbeider der – mister familiemedlemmer, kolleger, venner og andre nære personer, stiller store faglige og medmenneskelige krav. Mange vil si at det er presten, imamen og helsepersonell som har som hovedoppgave å være en nær samtaleperson i en vanskelig sorgsituasjon. Sant nok, men det er medfanger og betjentene som opplever hverdagens lidelse, fortvilelse og sorg, og mange betjenter og fanger har da også fortalt meg hvor krevende og slitsomme slike opplevelser og samtaler kan være, og hvor klossete og usikker man kan føle seg i en slik situasjon.

For nære og gode samtaler kan de tre omtalte bøkene være en inspirasjonskilde og til god hjelp nettopp fordi de gir så varierte refleksjoner, tankeinnspill og gode visuelle inntrykk om sider ved døden og livet. Døden er livets søster, skrev den svenske forfatteren Pär Lagerkvist en gang da han ville beskrive det indre forholdet mellom liv og død. Etter min oppfatning har Høgsted, Gullberg og Bertelsen klart å forme tre bøker som nettopp formidler dette indre forholdet. Spennvidden mellom de krevende og sorgtungte utfordringene og de lyse, varme og lette erindringene og opplevelsene formidles på en faglig svært ærlig, innsiktsfull og samtidig poetisk nær og medmenneskelig måte. Livets dialektikk er alltid vanskelige å forholde seg til. Denne formidlingen behersker Høgsted, Gullberg og Bertelsen uten at en vakker og god formidlingsform kommer i konflikt med et vanskelig innhold som nettopp døden er. ○

Torgrim Sørnes: Ondskap - de henrettede i Norge 1815-1876

Utgitt av Schibsted forlag, 2009, 420 sider

Anmeldt av forsker og dr.philos Yngve Hammerlin, KRUS

Den siste henrettelsen i Norge, unntatt i krigs- og etterkrigstid, var i 1876 da den over sytti år gamle Kristoffer Nielsen Svartbækken ble henrettet på Løten (Hedmark) av skarpetteren Theodor Larsen. Svartbækken ble "Henrettet for Mord og Røveri".

Skofottet var reist på drapsstedet, som vanlig var, og 2500 mennesker var strømmet til for å overvære henrettelsen. Henrettelser i fredstid opphørte formelt ved den nye straffeloven av 1902, men i praksis altså 26 år før. Debatter om dødsstraffen foregikk imidlertid hele tida og da særlig i siste halvdel av 1800-tallet. Sørnes skriver at i 1887 ble giljotinen innført i Norge – det vil si som forskrift, ikke som fysisk gjenstand, og at det samtidig ble bestemt at henrettelser skulle skje bak fengselets murer – ikke offentlig.

Informasjonene som Sørnes gir er interessante sammenliknet med andre kilder vi har om de skandinaviske landenes henrettelsespraksis: Vi vet at den siste henrettelsen for forbrytelse begått i fredstid i Danmark ble gjennomført i 1892 da Jens Nielsen ble halshugget i fengselsgården i Horsens Statsfængsel – og dette skjedde, er det fortalt, rått og brutalt også ved at de andre fangene – av allmennpreventive grunner – måtte se på dekapitasjonen fra cellevindue. Den 23. november i 1910 ble Johan Alfred Andersson-Ander giljotinert på Långholmens fængels-gård av Sveriges siste bøddel Anders Gustaf Dalman. Det var første og siste gang giljotinen ble brukt i Sverige.

Sørnes bok tar for seg "De henrettede i Norge 1815-1876". Systematisk tar han opp sak etter sak om de 44 personene (fem kvinner og 39 menn) som ble tatt liv av i statlig regi. Han forteller om gjerningsmennene og gjerningskvinnene, om ofrene, om folks reaksjoner, hendelsesforløpet, gjerningspersonens mulige motiver, og om arrestasjonen, etterforskningen, rettsforløpet og selve henrettelsen. Han forteller også om gjerningspersonens sosiale bakgrunn og deres på mange måter belastede og vanskelige livsforløp og levekår i forkant av den fatale forbrytelsen som de til sist begår. Ofte er det svært fattige mennesker

fra de laveste sosiale lag av befolkningen og som sliter med livet. Formidlingene fokuserer dessuten på bødlene/skarpetterne og andre sentrale aktører før og under henrettelsene. Rystende beretter Sørnes også om hvor 'dårlig bøddelhåndverk' enkelte av dem utfører. Dekapitasjonen beskrives i all sin gru og særlig når bøddelen utfører den dårlig, vekkes sinne, fortvilelse og medlidenhet med delinkventen hos de mange som har stimlet sammen for å overvære henrettelsen. Som kildemateriale for sine studier har Sørnes brukt avisartikler, rettsdokumenter og annet grunnmateriale, og dette arbeidet har uten tvil vært stort, krevende og omfattende.

Selv om jeg har arbeidet mye med dødsstraffene i Norge (og Skandinavia) i fredstid, var det også en del nytt for meg i Sørnes bok. At for eksempel hodet til den henrettede ble reist på stake utenfor retterstedet helt til ut på 1840-tallet, er en viktig bekreftelse på tidligere antakelser. At den rettslige praksisen får en del underlige føringer, og at kongenes benådninger i en del tilfeller synes tilfeldige og ikke helt logisk konsistente ut fra daværende dødsstraffpraksis, er også interessante innblikk. Personberetningene og bakgrunnsfortellinger gir óg mye innsikt.

Sørnes forteller med lett språkføring, og arbeidet hans er et svært interessant bidrag til å avdekke en svært så inhuman straffeprosedyre i norsk historie.

Tittelen på boka, *Ondskap*, peker vel egentlig på flere onde handlinger i hver fortelling og hendelsesforløp. For det første er boka fortellinger om fatale, grusomme og onde handlinger utført av mennesker i gitte situasjoner, og som de halshugges for. Sørnes presenterer også i kursiv andre mord-saker som ikke fører til døden på tross av Høyesterett anbefalte halshugging, men der kongen forhindret det, eller ved andre saker der Høyesterett avgjorde ved andre straffer eller benådning. Men for det andre begås det også brutalitet og ondskap i statlig regi når henrettelser dømmes og iverksettes. Og visst gis det et fortellerbilde av statlig regissert

råskap: Under lesingen av Sørnes' bok tenkte jeg ofte på den franske filosofen og forfatteren A. Camus' kraftfulle angrep mot dødsstraffen i Frankrike. I *Réflexions sur la guillotine* (Tanker om giljotinen) fra 1957 skriver han at mange lovgivere anser den overlagte voldsforbrytelse for mer alvorlig enn andre voldsforbrytelser. Men, og som Camus stiller et utfordrende og konfronterende spørsmål om – er ikke dødsstraffen og halshugging (på tross av dets legalitet) det mest overlagte av alle mord, og kan overhodet noen forbrytersk udåd sammenliknes med denne dødsstraffen? - og hva er denne dødsstraffens begrunnelse: Allmennprevensjon, hevn eller gjengjeldelse?

De debattene som foregikk offentlig i Norge på siste halvdel av 1800-tallet og da før den nye straffeloven avviker dødsstraffen i fredstid, er svært interessante. Men de er relativt sett lite systematiserte og formidlet i Sørnes' bok. Jeg skulle imidlertid ha ønsket meg et sånt tematisk problemstillende avslutningskapittel. Men Sørnes kan ikke kritiseres for han ikke har det; en slik tematisk grunddiskusjon har åpenbart ikke vært hans prosjekt.

Boka er innsiktsfull. Det er et stort arbeid som ligger bak. Positivt brukt er også Sørnes' biologiske legekunnskaper. De gir enkelte steder viktige medisintekniske detaljinformasjoner.

Sørnes skal æres for at han har systematisert og skrevet en lettfattelig og på mange måter en viktig bok om ikke bare en inhuman norsk rettspraksis – skjønt jeg skulle ønske meg en klarere sosiologisk og historisk analyse der personene blir plassert tydeligere sosialt i lys av sin tid. Ideen – slik boka er lagt opp – er imidlertid god.

Det jeg synes boka kan kritiseres for, er særlig følgende forhold: For det første savner jeg en atskillig bedre bruk av kildereferanser. Referansebruken er for mangelfull. For det andre synes jeg at Sørnes kan bli språklig sleivete når han omtaler enkelte gjerningspersoner, handlingsforløp og hendelser. Visse beskrivelser av enkeltpersoner blir for

meg svært støtende, og flere av dem er etter min mening skjemmende lettvinde, stigmatiserende og nedlatende. Jeg satte krøllstreker ved slike uttalelser – det ble etter hvert mange. Her må forlagskonsulenten kritiseres for ikke å være mer påpasselig og kommet med betenkeligheter, innspill og råd til forfatteren. For det tredje blir denne formidlingsformen et etisk problem for meg, ikke minst fordi det også handler om en så bestialsk straffeform som dødsstraff og om mennesker som henrettes. Av og til får jeg óg en fornemmelse av at dødsstraffen – slik det formidles i boka ut fra visse personlighets-typifiseringer og fortellerform – synes å være vel fortjent: Enkelte delinkventer framstilles nærmest som monstre.

Særskilte hendelser formidles også på en måte som jeg synes nedtoner politisk-sosiale betingelser. Ett eksempel kan nevnes: Dette gjelder særlig beskrivelsen om Hætta og Somby som ble henrettet i 1854. Mon tro om ikke samehistorikere vil kritisere vesentlige sider ved bakgrunnsbeskrivelsen – for ikke å snakke om formidlingen av person-karakteristika. Det er synd for boka, fordi Sørnes på mange måter ellers har formidlet et viktig materiale om onde hendelser og

handlingar – enten de er utført som drap av enkeltmennesker som måtte bøte med livet for sin ugjerning, eller de er utført som ond og brutal avlivning i statlig regi.

De aller fleste forferdes over drap på andre mennesker, men når jeg leser Sørnes bok og tilsvarende litteratur, stiller jeg meg atter spørsmålet om hvordan man også kan ha samvittighet til å dømme et annet menneske til døden – eller som bøddel, å henrette et menneske. Mange stilte seg óg slike spørsmål på 1800-tallet og sto fram som motstandere av dødsstraffen. Bjørnstjerne Bjørnsons fortelling *Et stygt barndomsminne* (1889), som det også henvises til i Sørnes' bok, handler om henrettelsen av Peder Pedersen Hagebøen i 1842. Henrettelsen gjorde Bjørnson til en kjempende motstander av dødsstraff; han skriver: "Selv gikk jeg derifra så hjertesyk, ja, så forkommen av frykt, som skulle jeg være den neste der henrettedes. Og jeg talte siden med mange som nøyaktig hadde den samme følelse." Sørnes avslutter på følgende måte etter å ha beskrevet den siste halsuggingen i 1876: *I virkeligheten skulle det ikke henrettes flere her i landet på sytti år.* ○

KSF

Direktør **Harald Føsker** går fra KRUS til KSF fra 1. juni for blant annet å ivareta internasjonale oppgaver.

Seniorrådgiver **Gerhard Ploeg** er valgt som vise-president i CEP, den internasjonale friomsorgsforening.

KRUS

Assisterende direktør ved Region nordøst, **Hilde Lundebý**, er konstituert direktør på KRUS.

Ninna Garm er tilsatt som leder av forskningsavdelingen.

KITT

Jurg Jacobsen, direktør

REGION NORDØST

Seniorrådgiver **Oven Egeland** fungerer som assisterende direktør ut 2010.

Arne Klyve

Sinte unge menn i kunnskapssamfunnet

Utgitt av Folio forlag 2009, 149 sider

Forfatteren arbeider innen rusfeltet, i dag som undervisningsjef ved Stiftelsen Bergensklinikkene. I boken tar han blant annet opp forhold som virker inn på den enkeltes hverdag, som sosial inkludering, anerkjennelse, fellesskap, solidaritet, diagnostisering og globalisering. Han setter søkelys på kunnskapssamfunnets bakside og mener at i et samfunn som hyller vinnere og selve konkurransen som noe naturlig, er omtanken for taperne mindre. Boken henvender seg til fagfolk og studenter innen feltet unge og oppvekst i sektorer som for eksempel skole, sosial- og helseapparatet og politi. ○

presentert av G.R. Fodstad, KSF

Harald Bekken

Jesus i fengselet

Prekener bak murene

Utgitt av Luther forlag

Yngve Hammerlin og Tore Rokkan, KRUS

Vold og trusler mot tilsatte i kriminalomsorgen

Utgitt i serien Rapport som nr 3/2010

Årsrapport for 2008

Nesten 60 % av de som har vold som hovedlovbrudd er registrert med vold og trusler mot tilsatte.

Halden-koret

Tekst og foto: Grethe R. Fodstad, KSF

Endelig fikk flere enn de som var på fengelses-åpningen i april oppleve koret i Halden fengsel. Koret var en stor og positiv overraskelse for deltakerne på Faget i fokus. Koret fylte en hel buss da det reiste inn for å underholde på mottakelsen som avsluttet første dag på seminaret. Turnus og fridager var ingen uoverkommelig hindring. Koret består av fengselsbetjenter, lærere,

ansatte i helseavdelingen og i administrasjonen, det er bare ansatte i fengselet som er med i koret. Det ledes av nyutdannet fengselsbetjent Mona Lande. En del av solistene har tydelig lang sangerfaring og Mona er også utdannet for dirigentjobben. Fengselsleder Are Høidal er med god grunn veldig stolt av koret og hadde på seg "manager"-trøyen for anledningen. ○

KRIMINALOMSORGEN

Aktuelt for kriminalomsorgen

Utgiver
Kriminalomsorgens
sentrale forvaltning
Postboks 8005 Dep,
0030 Oslo

Ansvarlig
Ekspedisjonssjef Marianne Vollan

Redaktør
Grethe Rødskog Fodstad, KSF
telefon 22 24 55 88 telefaks 22 24 55 90
e-post: grethe-rodskog.fodstad@jd.dep.no
via etatsnett: Fodstad Grethe (Justisdept)

Kontaktutvalg Kriminalomsorgsavdelingen
seniorrådgiver Suzanne Five,
Utviklingsseksjonen
rådgiver Kjersti Lehmann,
Juridisk seksjon

Kontaktpersoner regionalt nivå
Frode Isaachsen, Region øst
Birgitte Skjørshammer Wang,
Region sør
Liv Henly, Region nordøst
Björg Lindebø, Region sørvest
Øystein Hauge, Region vest
Synnøve Sørland, Region nord

**Bestilling av abonnement/
adresseendring:**
forværelset i KOA/KSF
telefaks 22 24 55 90
telefon 22 24 55 81/31

Redaksjonen avsluttet
17. juni 2010

Manusfrist nr. 3/2010
28. september 2010

Utgivelsesplan 2010
Uke 11, 24, 41 og 50

Opplag: 4500
Nr 2/2010, 20. årgang

Forsidefoto:
Grethe Rødskog Fodstad